

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Kristinos Vosyliūtės,
IV kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

**Teisių pirkimo – pardavimo sutarties sudarymo ir
vykdymo ypatumai**

Vadovas: doc. dr. Andrius Smaliukas

Recenzentas: asist. Lina Mikaloniene

Vilnius 2007

Turinys

Įvadas.....	3
1. Teisių pirkimo – pardavimo sutarties samprata ir teisinė prigimtis.....	6
1.1. Teisių pirkimo – pardavimo sutarties samprata ir požymiai.....	7
1.2. Teisių pirkimo – pardavimo sutarties teisinė prigimtis.....	9
1.2.1. Teisės, kaip teisių pirkimo – pardavimo sutarties dalykas.....	9
1.2.2. Turtinių teisių reglamentavimas Lietuvos civiliniame kodekse.....	15
2. Prievolinės teisės, kaip Teisių pirkimo – pardavimo sutarties sudarymo ir vykdymo ypatumus sąlygojantis civilinių teisių objektas.....	19
2.1. Reikalavimo teisė kaip civilinių teisių objektas.....	20
2.2. Reikalavimo perleidimo instituto atsiradimas ir vystimasis.....	27
2.3. Teisių pirkimo – pardavimo sutarties ir reikalavimo perleidimo santykis...33	
2.4. Teisių pirkimo – pardavimo sutarties santykis su faktoringu.....	40
3. Daiktinės teisės, kaip Teisių pirkimo – pardavimo sutarties dalykas sąlygojantis sudarymo ir vykdymo ypatumus.....	43
3.1. Daiktinių teisių samprata.....	43
3.2. Įkeitimo pirkimo – pardavimo ypatumai.....	45
Išvados.....	51
Santrauka.....	54
Literatūra.....	56

Ivadas

Civilinės teisės raida Lietuvoje pastarąjį dešimtmetį buvo neįtikėtina sparči, pasikeitė požiūris į civilinės teisės paskirtį, jos reikšmę, bei iš esmės buvo atnaujinta privačių santykių sistema – parengtas ir priimtas Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau vadinama – CK, kodekso), įsigaliojęs 2001 m. liepos 1 d., kuris įtvirtina platų ir išsamų teisinių pirkimo – pardavimo santykių reguliavimą.

Pirkimo – pardavimo sutartis yra viena labiausiai paplitusių civilinių sutarčių, kurią sudarius atsiranda teisinis prievolinis pirkimo – pardavimo santykis. CK yra pagrindinis pirkimo – pardavimo santykių teisinio reguliavimo šaltinis, kurio šeštosios knygos XXIII skyriuje išdėstytos normos, reglamentuojančios pirkimą – pardavimą. Pagal šio kodekso 6.305 straipsnio 1 dalį pirkimo – pardavimo sutartimi viena šalis (pardavėjas) įsipareigoja perduoti daiktą (prekę) kitai šaliai (pirkėjui) nuosavybės ar patikėjimo teise, o pirkėjas įsipareigoja priimti daiktą (prekę) ir sumokėti už jį nustatytą pinigų sumą (kainą). Tačiau, pirkimo – pardavimo sutarčių dalyku gali būti ne tik daiktai (prekės), bet ir vertybiniai popieriai, kiti daiktai bei turtinės teisės. Įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į dalyką skiria pirkimo – pardavimo sutarčių rūšis, kurių sudarymui ir vykdymui nustato tam tikrus ypatumus. Tačiau reglamentuojant Teisių pirkimo – pardavimo sutarties ypatumus, nustatyta, kad teisių pirkimui – pardavimui taikomos bendrosios pirkimo – pardavimo nuostatos, kiek neprieštaruoja teisių prigimčiai ir esmei bei nurodomi paveldėjimo ir ginčijamų teisių pardavimo ypatumai. Taigi galima sakyti, kad iš esmės šios nuostatos Teisių pirkimo – pardavimo sutarties ypatumų nenustato, o tik nukreipia į bendrąsias pirkimą – pardavimą reglamentuojančias normas. Atsižvelgiant į tai, kad teisės yra specifinis civilinės apyvartos objektas (nes jos nėra materialios, taigi priešingai nei daiktas jų negalima pajauti, paimti ir perduoti kitam asmeniui, teisės galima tik suvokti), todėl jų perdavimui iš vieno asmens kitam turi būti nustatytas specialus mechanizmas, kuris leistų tokį perkėlimą atlikti. Iš pradžių tiek romėnų, tiek bendrojoje teisėje buvo laikomasi principo, kad teisės yra neatsiejamai susijusios su asmeniu ir jos negali būti perduodamos. Tačiau, bėgant laikui, pamažu ryškėjo ekonominis teisių perleidimo poreikis, todėl minėtas teisės sistemos išplėtojo šiam poreikiui patenkinti reikalingus institutus. Senovės Romos teisininkų suformuluoti teisių perleidimo principai išliko iki šių dienų, tačiau sparčiai besivystantys ekonominiai santykiai, plėtojama kreditų ir pinigų apyvarta reikalauja kuo paprastesnių ir saugesnių teisių perleidimo teisinių konstrukcijų, kas paskatino jų modifikaciją, išplėtojant įvairiapuses reikalavimo perleidimo galimybes.

Turtinės teisės, kaip ir daiktai yra asmens turtas, kurio dalyvavimas civilinėje apyvartoje įgauna vis didesnę reikšmę ir tiesa sakant, sunkiai įsivaizduojami šiuolaikiniai verslo santykiai be teisių perėmimo instituto. Teisių pirkimas – pardavimas, kaip vienas iš teisių perleidimo būdų¹, yra reikšmingas civilinei teisei apyvartai, todėl teisingas šiūs santykius reglamentuojančių normų aiškinimas ir taikymas itin svarbus bei naudingas praktikai.

Iki šiol Lietuvoje išleistoje teisinėje literatūroje teisių pirkimas – pardavimas nebuvo nuodugnai išnagrinėtas. Galima paminėti tik keletą 2002 m. išspausdintų mokslinių straipsnių: R. Juodkos „Hipotekos reikalavimo perleidimas: teorinės ir praktinės problemos“ ir Doc. D. Ambrasienės „Asmenų pasikeitimas prievolėje (Kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)“. Tačiau šie mokslo darbai yra platesnio pobūdžio, nes juose nagrinėjami apskritai teisių (o tiksliau reikalavimo) perleidimo klausimai, o ne pirkimas – pardavimas, todėl tema svarbi ir teisės mokslo vystimuisi. Teisių pirkimo – pardavimo analizė parodys ar nėra šių santykių teisinio reglamentavimo trūkumų, padės atskleisti praktikai ir teorijai reikšmingus aspektus.

Šio darbo tikslas, remiantis Lietuvos Respublikos teisės aktais, teismų praktika, teisės mokslo darbais bei kita surinkta darbe analizuojamiems klausimams svarbia medžiaga, atskleisti Teisių pirkimo – pardavimo sutarties sudarymo ir vykdymo ypatumus. Kaip jau minėta, šiuos ypatumus lemia sutarties dalykas. Turtinės teisės nėra apčiuopiamos, jos negali būti perduodamos kaip daiktai, todėl norint atskleisti jų pirkimo – pardavimo ypatumus, visų pirma reikia išsiaiškinti paties dalyko specifiką, jo teisinę prigimtį, apžvelgti teisių perleidimo institutų istorinę raidą. Be to, CK įtvirtinta ne tik Teisių pirkimo – pardavimo sutartis, bet ir reikalavimo teisių perleidimo institutas, todėl svarbu nustatyti šių teisės normų tarpusavio santykį, išanalizuoti jų aiškinimą teisės mokslo darbuose.

Atkreiptinas dėmesys, kad teisių, atsirandančių iš intelektualinės veiklos rezultatų, pirkimo – pardavimo ypatumai, reguliuojami specialiuose įstatymuose, todėl jie dėl ribotos magistro darbo apimties nebus nagrinėjami.

Darbe aprašyti duomenys gauti naudojant dokumentų turinio (content) analizės metodą, t. y. darbe nagrinėjamai temai svarbios mokslinės literatūros, įstatymų, jų komentarų analizės. Šis metodas pasirinktas todėl, kad būtent jis geriausiai tinka norint

¹ Įstatymo leidėjo vartojama sąvoka „perleidimas“ yra apibendrinanti, civilinėje teisėje reiškianti nuosavybės teisės perdavimą kitam asmeniui, taip pat vienas iš būdų įgyvendinti savininkui savo disponavimo teisę tiek už atlyginimą, tiek ir neatlygintinai. Perleidimo teisė gali būti realizuota per įvairias sandorių rūšis: pirkimo – pardavimo, dovanojimo, mainų ir kt.

surinkti šiam darbui reikalingą informaciją. Tačiau darbe iškeltiems uždaviniams pasiekti kartu derinami ir kiti tyrimo metodai: loginis, sisteminis metodai naudojami siekiant išsiaiškinti teisės normų turinį, jų tarpusavio santykį (pvz., teisų pirkimo – pardavimo santykis su reikalavimo perleidimą reguliuojančiom normom); istorinis – tiriamasis, lyginamasis metodai naudojami nagrinėjant kaip istoriškai susiklostė teisių perleidimo institutai, kaip jie keitėsi ir kokią įtaką padarė dabartiniam reikalavimo perleidimo santykių reglamentavimui. Taip pat aiškinantis aptariamų santykių teisinio reguliavimo skirtumus ir panašumus užsienio valstybių ir Lietuvos teisėje. Siekiant apibendrinti darbe atlikto tyrimo rezultatus ir suformuluoti išvadas naudojamas sintezės metodas.

Darbo originalumas pasireiškia tuo, kad kaip jau minėta anksčiau, ši tema nėra plačiai nagrinėta Lietuvoje.

Kaip jau minėta, teisių pirkimo – pardavimo ypatumai atskirai Lietuvoje nagrinėti nebuvo, taip pat ir apžvelgtoje užsienio teisinėje literatūroje nagrinėjami klausimai susiję su reikalavimo perleidimo instituto analize, nes užsienio valstybėse teisių pirkimo – pardavimo sutartis apskritai neišskiriama, o teisių pardavimas vyksta pagal reikalavimo perleidimo taisykles². Pagrindinę mokslinę literatūrą, kuria remtasi darbe sudaro: CK, teismų praktika, autorių P. F. Girard „Romėnų teisė“ II d. ir K. Zweigert, H. Kotz „Lyginamosios teisės įvadas“; keletas svarbių mokslinių straipsnių: D. Ambrasienė „Asmenų pasikeitimas prievolėje (Kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)“, R. Juodka „Hipotekos reikalavimo perleidimas: teorinės ir praktinės problemos“, V. Pakalniškis „Daiktai civilinių teisių objektų sistemoje“; Daktaro disertacijos: E. Baranauskas „Įkeitimo teisinis reguliavimas“ ir Ž. Skibarkienė „Faktoringo santykių teisinis reglamentavimas“.

² Turima omenyje Europos valstybes (Vokietija, Austrija, Italija ir kt., išskyrus Prancūziją, kurioje reikalavimo perleidimas reguliuojamas pirkimo – pardavimo ribose, „nes remiantis XVIII a. civilinės teisės teorija, vadovaujamosi tuo, kad cedentas visuomet yra perleisto reikalavimo pardavėjas, cesionaras – pirkėjas“ (Zweigert, K.; Kotz, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 379), taip pat Rusija, JAV, Anglija.

1. Teisių pirkimo – pardavimo sutarties samprata ir teisinė prigimtis

Pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą Teisių pirkimo – pardavimo sutartis laikoma viena iš pirkimo – parvimo sutarčių rūšių. Šią sutartį reguliuoja normos įtvirtintos CK 6.425 – 6.427 straipsniuose. Kadangi CK atskiros pirkimo – pardavimo sutartys skiriamos atsižvelgiant į jų dalyką, galima suprasti, kad įstatymo leidėjas Teisių pirkimo – pardavimo sutartį numato kaip atskirą pirkimo – pardavimo sutarčių rūšį dėl jos dalyko specifikos.

Iš kitų darbo skyrių matysime, kad teisės ne visada galėjo būti pirkimo – pardavimo sutarties dalyku ir šiuo klausimu kildavo daug diskusijų tarp teisininkų. Dar iki šių dienų yra išlikę nuomonių, jog teisės negali būti civilinių teisinių santykių objektu. Pavyzdžiui, Rusijos CK, kaip ir Lietuvos CK, turtines teises laiko civilinių teisių objektu (Rusijos CK 128 str.), o apibrėžiant pirkimo – pardavimo sutartį nurodoma, kad pirkimą – pardavimą reglamentuojančios normos taikomos ir parduodant turtines teises, jei kas kita neišplaukia iš jų turinio ar prigimties (Rusijos CK 454 str. 4 d.). Tačiau teisinėje literatūroje matyti, kad Rusijos „...įstatymo leidėjo požiūris skiriasi nuo teoretikų, bandančių tvirtai laikytis tradicinio požiūrio į daiktinę ir prievolinę teisę“³.

CK atskirai reglamentuodamas Teisių pirkimo – pardavimo sutartį nepateikia jos apibrėžimo. Čia atskirai numatoma tik paveldėjimo bei ginčijamų teisių pardavimo taisyklės⁴, bet tai nereiškia, jog tik šios teisės gali būti Teisių pirkimo – pardavimo sutarties dalyku. Jų pardavimui įstatymas numato tik tam tikrus ypatumus. CK leidžia perduoti visas turtines teises (išskyrus tam tikras išimtis), o įstatymų numatytais atvejais arba kai tai neprieštarauja šių vertybių prigimčiai bei geros moralės principams ar nėra apribota įstatymų ir asmenines neturtines teises (CK 1.112, 1.114 str.). Tam tikrų teisių perleidimo ypatumai gali būti nustatyti ir atskiruose įstatymuose, todėl jų pirkimui – pardavimui bus taikomos specialios normos⁵. Be to, atsižvelgiant į tai, kad Teisių pirkimo – pardavimo sutartis yra viena iš pirkimo – pardavimo sutarčių rūšių, jai taikoma ir bendrosios pirkimo – pardavimo sutartis reglamentuojančios normos (CK 6.425 str.). O

³ „Nepripažįstant to, kad turtinės teisės civilinėje apyvartoje dažnai naudojamos daiktinei teisei priklausančios teisinės konstrukcijos, mokslininkams belieka remtis argumentu, kad įstatymo leidėjas, naudodamas vieną ar kitą sąvoką, neatitinkančią tradicinio požiūrio, naudoja ją santykinai“. Skibarkienė, Ž. *Faktoringo santykių teisinis reglamentavimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2005. P. 94.

⁴ Ambrasienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos Teisės Universiteto Leidybos centras, 2004. P. 348.

⁵ Pavyzdžiui, LR autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 38 – 50 straipsniai reguliuoja autorių turtinių teisių perdavimą.

kadangi teisės yra specifinis apyvartos objektas, jų pardavimui taikomos ir reikalavimo perleidimo tvarką nustatančios taisyklės (CK 6.110 str.).

Iš paminėtų įstatymo normų aptarimo pirmiausiai kyla klausimas, dėl kokios priežasties įstatymo leidėjas Teisių pirkimo – pardavimo sutartį įtvirtino CK kaip atskirą pirkimo – pardavimo sutarčių rūšį. Juk iš esmės šią sutartį reglamentuojančios normos nukreipia į bendrąsias pirkimo – pardavimo sutarties nuostatas. Taigi neesant atskiros Teisių pirkimo – pardavimo sutarties, teisės būtų galima sėkmingai parduoti vadovaujantis bendrosiomis pirkimo – pardavimo sutarties nuostatomis (kaip, beje, daugelyje valstybių ir daroma), nes čia aiškiai nurodoma, kad pirkimo – pardavimo sutarties dalykas yra ir turtinės teisės (CK 6.306 str. 1 d.).

Pirmojoje darbo dalyje, remiantis CK pateikta pirkimo – pardavimo sutarties sąvoka, apibrėžiama Teisių pirkimo – pardavimo sutartis, aptariami Teisių pirkimo – pardavimo sutarties bendrieji požymiai. Mėginama atsakyti į klausimą, kokios priežastys lėmė įstatymo leidėjo apsisprendimą atskirai reglamentuoti Teisių pirkimo – pardavimo sutartį.

1.1. Teisių pirkimo – pardavimo sutarties samprata ir požymiai

Bendroji pirkimo – pardavimo sutarties sąvoka iš esmės liko nepakitusi nuo seniausių laikų, nepaisant to, jog šios sutarties teisinio reguliavimo istorija skaičiuojama beveik 4000 metų. Dar klasikinės Romos teisėje buvo žinoma sutartis *emptio et venditio*, pagal kurią viena šalis – pardavėjas (*venditor*) privalėjo perduoti kitai šaliai – pirkėjui (*emptor*) daiktą, prekę (*merx*), o kita šalis – pirkėjas įsipareigojo už perduotą daiktą sumokėti pardavėjui atitinkamą sumą (*premium*)⁶. CK 6.305 straipsnio 1 dalyje pirkimo – pardavimo sutartis taip pat apibrėžiama per jos šalių teises ir pareigas (turinį). Pagal šią normą, pirkimo – pardavimo sutartimi viena šalis (pardavėjas) įsipareigoja perduoti daiktą (prekę) kitai šaliai (pirkėjui) nuosavybės ar patikėjimo teise, o pirkėjas įsipareigoja priimti daiktą (prekę) ir sumokėti už jį nustatytą pinigų sumą (kainą).

Kadangi CK nepateikia Teisių pirkimo – pardavimo sutarties sąvokos, remiantis bendrąją pirkimo – pardavimo sutarties sąvoka, Teisių pirkimo – pardavimo sutartį būtų galima apibrėžti kaip sutartį, kuria viena šalis (pardavėjas) įsipareigoja perduoti tam tikrą

⁶ Mizaras, V. Pirkimo – pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse. *Pardavėjo pareigos perduoti daiktą vykdymas ir šios pareigos neįvykdymo ar netinkamo vykdymo teisiniai padariniai (I)*. Vilnius: Justitia, 2003, Nr. 3-4 (45-46). P. 13.

teisę kitai šaliai (pirkėjui) nuosavybės ar patikėjimo teise, o pirkėjas įsipareigoja priimti šią teisę ir sumokėti už ją nustatytą pinigų sumą (kainą).

Teisių pirkimo – pardavimo sutarties, kaip ir kiekvienos kitos sutarties požymiai gali būti išskiriami pagal CK 6.160 straipsnyje pateiktą pavyzdinę sutarčių klasifikaciją bei kitus Lietuvos ir užsienio teisės doktrinoje žinomus sutarčių klasifikavimo kriterijus⁷.

Teisių pirkimo – pardavimo sutarties šalių teisės ir pareigos atsiranda nuo jų susitarimo (tiesa, tam tikrais atvejais išreikšto įstatymo reikalaujama forma) momento, todėl ši sutartis laikoma konsensualine. Ir nors šios sutarties sudarymas ir vykdymas gali sutapti laiko atžvilgiu, tačiau tai nekeičia jos esmės, nes sutarties dalyko perdavimas nelaikomas būtina šios sutarties sudarymo sąlyga, skirtingai nei realinių sutarčių atveju.

Kiekviena Teisių pirkimo – pardavimo sutarties šalis turi ir teisių ir pareigų, todėl ji yra ir kreditorius, ir skolininkas. Vadinasi, kaip ir kitos pirkimo – pardavimo sutartys Teisių pirkimo – pardavimo sutartis yra dvišalė (sinalagmatinė) sutartis. Tai leidžia nustatyti tokios sutarties vykdymo tvarką. Be to, šios sutarties šalių teisės ir pareigos yra priešpriešinės ir susijusios, todėl viena šalis gali sustabdyti savo pareigos vykdymą, jei antroji šalis nevykdo savo priešpriešinės pareigos (CK 6.46 str. 2 d., 6.58 str. 1 d.).

Kadangi viena sutarties šalis už savo pareigų vykdymą iš kitos šalies gauna priešpriešinį turtinio pobūdžio patenkinimą, Teisių pirkimo – pardavimo sutartis laikoma atlygintine. Pažymėtina, kad priešpriešiniu patenkinimu kiekvienoje pirkimo – pardavimo sutartyje yra pinigų suma (kaina), ir tai šią sutartį skiria nuo mainų sutarties, kurioje priešpriešiniu patenkinimu yra kitas daiktas⁸.

Kalbant apie ekvivalentiškumą, kyla klausimas ar Teisių pirkimo – pardavimo sutartis yra ekvivalentinė, t. y. ar abi sutarties šalys konkrečiai žino, ką viena iš kitos gaus įvykdžius sutartį, ir yra aiškus būsimos naudos dydis³¹. Manytina, jog ši sutartis gali būti tiek ekvivalentinė, tiek neekvivalentinė, priklausomai kokios teisės perkamos.

Kaip ir visos pirkimo – pardavimo sutartys, Teisių pirkimo – pardavimo sutartis yra sutartis dėl „daikto“ perdavimo nuosavybės ar patikėjimo teise (tuo ji skiriasi nuo nuomos ir panaudos sutarčių, kur daiktas perduodamas laikinai valdyti ir naudotis)⁹. Čia reikėtų atkreipti dėmesį, jog iš atitinkamų kodekso normų (pavyzdžiui, CK 6.425 – 6.428 straipsniai) darytina išvada, kad CK 6.305 straipsnyje pateiktoje pirkimo – pardavimo

⁷ Bliuvaitė, S. Nekilnojamojo turto pirkimo – pardavimo sutarties sudarymo ir vykdymo ypatumai. *Nekilnojamojo daikto pirkimo – pardavimo sutarčių vykdymo ypatumai*. Vilnius: Justitia, 2006, Nr. 3 (61). P. 31.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*. P. 32.

sutarties sampratoje žodžiai „daiktai (prekės)“ turi būti aiškinami plačiau¹⁰. Todėl čia minint sąvoką „daiktai“ turima omenyje visa, kas gali būti pirkimo – pardavimo sutarties dalyku, įskaitant ir turtinės teisės kaip civilinių teisių objektą, dalyvaujantį civilinėje apyvartoje.

Aptarti Teisių pirkimo – pardavimo sutarties požymiai būdingi visoms pirkimo – pardavimo sutartims. Šiais požymiais remiantis galima atskirti tiek pačią pirkimo – pardavimo sutartį, tiek ir tam tikras jos rūšis (tarp jų ir Teisių pirkimo – pardavimo sutartį) nuo kitų civilinių sutarčių. Tačiau bendrieji pirkimo – pardavimo sutarčių požymiai neatskleidžia Teisių pirkimo – pardavimo sutarties, kaip pirkimo – pardavimo sutarties rūšies, specifikos, jos sudarymo ir vykdymo ypatumų. Visa tai atskleidžia skiriamieji (kvalifikuojamieji) šios pirkimo – pardavimo sutarties rūšies bruožai.

1.2. Teisių pirkimo – pardavimo sutarties teisinė prigimtis

Pagal paveldėtą kontinentinės teisės požiūrį tik daiktas gali būti nuosavybės teisės objektu ir tik jis gali būti perkamas, parduodamas, dovanojamas ir kitaip perleidžiamas, o teisė yra nemateriali, ji negali būti perduodama fiziškai kaip daiktas. Kadangi buvo laikomasi nuostatos, kad teisės yra neatsiejamai susijusios su asmeniu ir jų negalima pirkti, parduoti ar kitaip perleisti, tai visai natūralu, jog nebuvo ir teisių pirkimo – pardavimo sutarties. Bėgant laikui suvokta, jog teisės taip pat sudaro asmens turtą – yra jo nuosavybė, todėl visai logiška, kad jas, kaip ir daiktus būtų galima parduoti, tačiau teisių perleidimui buvo naudojamas reikalavimo perleidimo institutas. Taigi norint suprasti pirkimo – pardavimo sutarties teisinę prigimtį, neišsiversime be jos dalyko analizės, kuris būtent lėmė analizuojamos sutarties numatymą.

1.2.1. Teisės, kaip teisių pirkimo – pardavimo sutarties dalykas

Pirkimo – pardavimo sutarties dalykas yra esminė šios sutarties sąlyga. Todėl šalims nesusitarus dėl dalyko, sutartis nebus laikoma sudaryta. CK 6.306 straipsnyje įvardinta kas gali būti pirkimo – pardavimo sutarties dalyku. Šio straipsnio 1 dalyje, be kita ko,

¹⁰ Ambrašienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos Teisės Universiteto Leidybos centras, 2004. P. 276.

numatyta, kad pirkimo – pardavimo sutarties dalyku gali būti turtinės teisės. Tačiau CK 1.114 straipsnio 2 dalis numato, kad neturtinės teisės, įstatymo numatytais atvejais arba kai tai neprieštarauja šių vertybių prigimčiai bei geros moralės principams ar nėra apribota įstatymų, taip pat gali būti perduodamos ar paveldimos. Kyla klausimas ar gali neturtinės teisės būti Teisių pirkimo – pardavimo sutarties dalyku? Atsižvelgiant į tai, kad neturtinės teisės neturi ekonominio turinio ir yra neatsiejamai susijusios su jų turėtojais, o taip pat į tai, kad pagal pirkimo – pardavimo sutartį teisės turi būti perduodamos kito asmens nuosavybėn, manytina, jog Teisių pirkimo – pardavimo sutarties dalyku gali būti tik turtinės teisės. Pavyzdžiui, CK 2.89 straipsnis numato balsavimo teisės perleidimą. Toks perleidimas vyksta pagal balsavimo teisės perleidimo sutartį, pagal kurią gali būti perleidžiamos ir kitos juridinio asmens dalyvio turimos neturtinės teisės. O ar gali būti šios teisės perleidžiamos sudarant Teisių pirkimo – pardavimo sutartį? Balsavimo teisės perleidimą reglamentuojančios normos aiškiai leidžia suprasti, kad ne. CK 2.89 straipsnio 4 dalis nustato, jog balsavimo teisės perleidimo sutartis negali būti sudaryta ilgiau nei dešimties metų terminui. Tai reiškia, kad galimas tik laikinas šių teisių perleidimas, o tai neatitinka pirkimo – pardavimo sutarties tikslo – „daikto“ perdavimo nuosavybės ar patikėjimo teise. Nors kartu reikia pripažinti, kad CK leidžia neturtinių teisių perdavimą reglamentuoti specialiuose įstatymuose¹¹.

Siekiant suprasti tokį teisių perleidimo teisinį reguliavimą, reikia išsiaiškinti teisių, kaip civilinių teisių objekto specifiką.

Civilinė teisė, kuri ilgą laiką vienareikšmiškai daiktą traktavo kaip vienintelį civilinių teisių objektą, turėjo prisitaikyti prie apyvartos poreikių ir keisti savo požiūrį tiek į civilinių teisių objektą, tiek į daikto sampratą. Kadangi ilgai daiktas buvo laikomas vienintele turto forma, daikto ir turto sąvokų samprata sutapo, ir net šiuolaikinėje teisėje šios sąvokos kartais vartojamos kaip sinonimai¹².

Manoma, kad daikto samprata pirmiausia buvo reikalinga nuosavybės teisės objektui apibūdinti, todėl ji atsirado anksčiau nei civilinė apyvarta, t. y. kai daikto savininkas savo daiktus parduoda, nuomoja ir pan. Apyvarta ir joje susiformuojančius santykius reguliuojanti prievolių teisė atsirado vėliau nei daiktinė teisė, nes be nuosavybės teisės nėra

¹¹ Usonienė, J. *Autorių teisių reguliavimas ir naujasis civilinis kodeksas*. Bendrosios ir specialiosios normos santykis. // *Jurisprudencija*. T. 28(20). 2002. P. 40.

¹² Pavyzdžiui, CK 6.305 straipsnio 1 dalyje vartojama „daikto“ sąvoka suprantama daug plačiau, nei CK 4.1 straipsnyje apibrėžiamas daiktas.

ir apyvartos¹³. Tačiau su šia pozicija negalima visiškai sutikti, nes pavyzdžiui, valdytojas (kai valdymas laikomas savarankiška daiktine teise (CK 4.22 str.)) gali perduoti daiktą kitam asmeniui valdyti. Tokiu atveju nėra nei savininko, nei nuosavybės teisės objekto (nes daiktas priklauso valdymo, o ne nuosavybės teisei), o valdytojas pasikeičia visiškai ir daiktas pereina kitam asmeniui ne laikinai, bet visam laikui. Taigi kyla klausimas ar gali civilinėje apyvartoje dalyvauti objektai, kurie nėra nuosavybės teisės objektais ir ar turtinės teisės yra nuosavybės teisės objektas. Šiuo klausimu nėra vieningos nuomonės, o norint suprasti skirtingą teisininkų požiūrį reikia panagrinėti teisių teisinę prigimtį.

Daikto samprata teisės raidoje kito, nes kito žmogaus poreikiai ir sugebėjimai juos tenkinti. Žmonės išmoko ne tik pasisavinti iš natūralios gamtos tam tikrus jos elementus, bet ir patys pagaminti daiktus. Atsirado nauja daiktų rūšis – gamybos priemonės, o po jų ir technologijos, kurios savo ruožtu skatino naujų poreikių radimąsi. Be materialiujų, atsirado ir dvasiniai poreikiai, kuriems patenkinti nepakako vien tik materialių daiktų, kaip materialaus pasaulio dalykų. Taip civilizacijos raidoje atsirado kitų vertybių – nuosavybės objektų, kurie neturėjo daikto tiesiogine prasme formos, tačiau žmonės juos savinasi, t. y. suvokė kaip savus. Greta daiktų kaip vienintelės turto formos atsirado nematerialus turtas – naujas nuosavybės teisės objektas – intelektinės veiklos rezultatas, kuris tik filosofinio mąstymo lygmeniu prilyginamas daiktui. Praktikoje intelektinės veiklos rezultatas tapo savarankišku teisių, taip pat ir nuosavybės teisės, objektu¹⁴.

Turto formų gausėjimą skatino daugelis praktinio pobūdžio aplinkybių. Atsiradus ir plėtojantis mainams, greta materialaus daikto atsirado nauja vertybė – asmens reikalavimo teisė, adresuojama asmeniui, kuris yra įsipareigojęs veikti pirmojo asmens naudai. Įsipareigojimas nėra materialus, bet asmuo žino, kad jo naudai kitas asmuo ateityje kažką padarys, o jei nepadarys, tai sumokės netesybas. Tokia būsima nauda gali būti suvokiama kaip turtas – nuosavybės objektas. Todėl visiškai suprantama, kad jau gana seniai praktikoje tokie įsipareigojimai, o ypač tie, kurie paremti tam tikromis garantijomis, tapo apyvartos objektais. Žmonės, kurių naudai kažkas yra įsipareigojęs, savo teises parduodavo, dovanodavo kitiems asmenims tarsi daiktą, todėl jau Romos teisė neturėjo bendrosios daiktų sąvokos apibrėžimo. Greta materialiujų daiktų (*res corporales*) romėnų daiktų koncepcijoje neginčijamą vietą turėjo ir nekūniškieji daiktai (*res incorporales*). Faktas, kad *res incorporales* nebuvo materialaus pasaulio (gamtos) dalis, romėnams nebuvo

¹³ Pasak V. Pakalniškio „apyvartoje subjektai vienas kitą suvokia tik kaip savininką ar subjektą, turintį savininko įgaliojimus ar kitokias savininko jam suteiktas teises disponuoti turtu. Todėl apyvartos objektas bet kokiame atveju negali būti toks turtas, kuris nėra nuosavybės teisės objektu“ Pakalniškis, V. *Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*. Jurisprudencija t. 28 (20). Vilnius: 2002. P. 75.

¹⁴ Pakalniškis, V. *Daiktai civilinių teisių objektų sistemoje*. Jurisprudencija t. 71(63). Vilnius: 2005. P. 80.

reikšmingas¹⁵. Taip greta intelektinės veiklos rezultatų nematerialių vertybių istorijos raidoje atsirado kita nematerialaus turto forma – turtinė nauda, kurią asmuo ateityje turi gauti iš kito asmens jam įvykdžius prisiimtus įsipareigojimus¹⁶.

Mokslinėje literatūroje ir teisės aktuose daikto terminas pradėtas keisti į objekto terminą, kurio turinys yra platesnis¹⁷. Romėnų teisėje sąvoka „*res*“ faktiškai taip pat buvo įgijusi objekto reikšmę, nes ji apėmė viską, kas nėra subjektas, bet tarnauja žmogui, jo naudai. Čia taip pat, svarbu pažymėti, kad romėnų teisėje prie teisės objektų buvo priskiriamos tos asmens teisės, kurios yra prievolės, bet ne daiktinio santykio elementas. Kaip teigia prof. V. Pakalniškis „pati nuosavybės teisė kaip asmens subjektinė teisė, nebuvo traktuojama kaip reikalavimo teisė ir todėl negalėjo būti teisės objektas. Tikriausiai dėl tos priežasties Romos teisininkai niekada nesutapatino daiktinės ir prievolių teisės“¹⁸.

Kad žmonės pradėtų vertinti ne tik materialiuosius daiktus, bet ir turtines vertybes, neturinčias materialios formos, žmonių sąmoningumas ir dorovė turėjo būti pasiekusi tokį lygį, kai žmogaus žodis gali ir yra pajėgus būti toks pat patikimas kaip daiktas. Prievolių teisės atsiradimas užtikrino naujo nuosavybės nematerialaus objekto atsiradimą ir visavertį dalyvavimą civilinėje apyvartoje. Prievolėje dalyvauja du subjektai, kurių vienas (skolininkas) yra įsipareigojęs ką nors veikti (arba susilaikyti nuo tam tikro veiksmo) kreditoriaus naudai, o kitas (kreditorius) savo ruožtu turi reikalavimo teisę skolininko atžvilgiu. Ši teisinį santykį romėnai vadino „*teisinių pančiais, kurių dėka mes, pagal mūsų valstybės įstatymus, priverčiame ką nors įvykdyti*“¹⁹. Kreditoriaus reikalavimo teisė kaip *res incorporales* tiek Romos valstybėje, tiek šiais laikais turėjo ir turi vertę kaip ir daiktas - *res corporales*. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad turtinis įsipareigojimas laikomas turtu tik todėl, kad ateityje, įvykdžius pareigą, reikalavimo teisės turėtojas įgis daiktą, pinigus ar kitą turtinę vertybę. Tačiau O. Fedosiuk manymu „kaip turėjimo dalykas pati turtinė teisė (ne tik jos objektas) taip pat įgauna objektyvią pinigine prekinę išraišką, tampa asmens turto dalimi, gali būti perleista, įkeista ir pan. Šia prasme *teisė* sutampa su nematerialaus daikto

¹⁵ Pakalniškis, V. *Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*. Jurisprudencija t. 28 (20). Vilnius: 2002. P. 77.

¹⁶ Pakalniškis, V. *Daiktai civilinių teisių objektų sistemoje*. Jurisprudencija t. 71(63). Vilnius: 2005. P. 80-81.

¹⁷ Objektas (lot. *obъекtus* – daiktas, reiškinys) – reiškinys, paverstas žmogaus praktinės ir pažintinės veiklos dalyku. *Ibidem*. P. 81.

¹⁸ *Ibidem*. P. 81.

¹⁹ Nekrošius, I.; Nekrošius, V.; Vėlyvis, S. *Romėnų teisė*. Kaunas: Vijusta, 1996. P. 232.

samprata, t. y. su tuo, kas Romėnų teisėje buvo žinoma kaip *res incorporales*. Todėl teisės turėtojo padėtis pagrįstai dažnai palyginama su savininko statusu²⁰.

Šalyse, kurių teisės formavimuisi romėnų teisė turėjo didesnę įtaką, daikto samprata yra platesnė – ji apima ne tik materialaus pasaulio dalykus, turinčius kūnišką pavidalą ir vertę, bet ir nematerialios formos turtą, t. y. *res incorporales*²¹. Tačiau subjektinių teisių prilyginimas daiktui ir jų priskyrimas nuosavybės teisės objektams buvo ir išlieka mokslininkų diskusijos dalykas. Lietuvos teisinėje literatūroje pirmą kartą šios problematikos klausimus yra nagrinėjęs Kauno universiteto profesorius S. Beliackinas rašė, kad romėnų teisininkų daiktų skirstymas yra praktiškas, gyvenimiškas ir dabartinės pažangos sąlygomis neišvengiamas. Pasak jo, tik apyvarta gali patvirtinti, kurie iš tų „nekūniškų“ objektų yra teisės objektai. Šiuolaikinėje teisės literatūroje taip pat pabrėžiama, jog „egzistuoja poreikis, kad reikalavimo teisės, lygiai kaip ir kiti turtiniai objektai, galėtų būti perduoti kitiems asmenims. Visos šiuolaikinės teisės sistemos, nors ir viena nuo kitos nukrypstančios, naudojimui pateikia teises formas, kuriomis galėtų būti vykdomas perleidimas“²². Todėl moderniosios civilinės apyvartos pagrindiniu objektu tapo ne daiktas, bet nematerialieji objektai (vekseliai, akcijos, skoliniai įsipareigojimai ir kt.). Teisių objektų išplėtimas atitinka šiuolaikinės rinkos ekonominės apyvartos poreikius, nes kuo daugiau yra galimybių suskaidyti turtą į savarankiškus objektus, tuo spartesnė ir veiksmingesnė apyvarta. Todėl visai suprantama, kad šiuolaikinėje apyvartoje didžiąją dalį sudaro ne daiktai, bet nematerialūs objektai²³. Tai sukėlė tam tikrų mokslininkų neigiamą reakciją. Marksistai finansinį turtą laikė fiktyviu kapitalu ir išnaudojimo priemone, todėl visiškai suprantama, kad daugelis Rusijos mokslininkų, kurie ilgą laiką buvo veikiami socialistinės ideologijos, iki šiol laikosi nuomonės, kad materialus daiktas yra vienintelis nuosavybės teisės objektas. Bet jie negali nepripažinti, kad ši doktrina neigali paaiškinti daugelio šiuolaikinės ekonomikos reiškinių. Rusų mokslininkas K. Sklovskis, aiškindamas, jog nuosavybės teisės objektu gali būti tik materialus objektas, faktiškai pripažįsta, kad dėl praktinių tikslų apyvartos objektu gali būti ne tik daiktai, bet ir subjektinės teisės. Jo teigimu į klausimą kas yra kūniškas daiktas, atsako ne fizikos mokslas, bet apyvarta. Toks daikto traktavimas išplečia jo sąvoką tiek, kad į ją gali patekti ir nematerialūs objektai.

²⁰ Fedosiuk, O. *Nuosavybė ir turtas civiliniame ir baudžiamajame kodeksuose* // Jurisprudencija. T. 28(20). 2002. P. 85.

²¹ Nekrošius, I.; Nekrošius, V.; Vėlyvis, S. *Romėnų teisė*. Kaunas: Vijusta, 1996. P. 108.

²² Zweigert, K.; Kotz, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 374.

²³ Pakalniškis, V. *Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*. Jurisprudencija t. 28 (20). Vilnius: 2002. P. 76.

Tačiau nei K. Sklovskis, nei kiti mokslininkai, pripažindami nematerialųjį turtą apyvartos objektu, jo nelaiko nuosavybės teisės objektu. E. Suchanovo manymu, nuosavybės kategoriją reikia suvokti dvejopai – ekonomine ir teisine prasme. Ekonominiai nuosavybės santykiai gali įgyti tiek daiktinės, tiek prievolių teisės formas, o nuosavybė teisine prasme gali įgyti tik daiktinės teisės formą²⁴.

Prof. V. Pakalniškio manymu, nors nematerialusis turtas neabejotinai yra civilinių teisių objektu, CK 1.97 straipsnyje įvardinti objektai nėra lygiaverčiai, nes nematerialusis turtas yra tik juridinės technikos plėtros rezultatas. Šio turto atsiradimą lėmė poreikis palengvinti ir suaktyvinti finansinius reikalavimus pažymintųjų dokumentų apyvartą ir siekis palengvinti bendrosios nuosavybės koncentravimą, valdymą bei disponavimą. Nematerialus turtas yra suvokiamas ne jutimais, bet sąvokomis, kurios suformuluotos teisiniuose dokumentuose. Šis turtas negali patenkinti žmogaus vartojimo poreikių, jis tenkina tik apyvartos procedūrų poreikius, todėl daiktai visada išlieka svarbiausias turtinių santykių objektas, nes tik jie turi vartojamąsias savybes, dėl kurių gali tenkinti įvairius žmonių poreikius. Tuo tarpu nematerialusis turtas yra tik priemonė daiktams įgyti, todėl, nors šiuolaikinėje civilinėje apyvartoje vyrauja ne daiktai, o nematerialusis turtas, jis niekada nepakeis daiktų. Jis yra vertybė tik todėl, kad ateityje gali būti panaudotas kaip priemonė turtinei naudai gauti bei ekonominėms vertybėms kurti. „Be daiktų nebūtų nei nuosavybės, nei prievolių teisės apskritai, nes *res incorporales* prarastų savo vertę ir prasmę. Todėl daiktai laikytini pagrindiniu (pirminiu) turtinių teisių objektu, nematerialųjį turtą galima vertinti tik kaip išvestinį (antrinį) teisių objektą, kurio paskirtis aptarnauti daiktų apyvartą²⁵.

Apibendrinat, būtų galima pažymėti, kad civilizacijos raidoje atsirado tokių vertybių – nuosavybės objektų, kurie neturėjo daikto tiesiogine prasme formos, tačiau žmonės juos savinasi, t. y. suvokė kaip savus. Pirmiausia kaip savitas objektas atsirado intelektualinės veiklos rezultatas – kūrinys. Tolesnį turto formų gausėjimą lėmė praktinio pobūdžio aplinkybės. Plėtojantis mainams, greta materialių daiktų atsirado ir nematerialūs objektai – kreditoriaus reikalavimo teisės, turtiniai įsipareigojimai ir kt., kurie pagal daiktinės teisės doktriną negali būti nuosavybės teisės objektai.

²⁴ Pakalniškis, V. *Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*. Jurisprudencija t. 28 (20). Vilnius: 2002. P. 77.

²⁵ Pakalniškis, V. *Daiktai civilinių teisių objektų sistemoje*. Jurisprudencija t. 71(63). Vilnius: 2005. P. 83.

1.2.2. Turtinių teisių reglamentavimas Lietuvos civiliniame kodekse

Lietuvos įstatymų leidėjas, siekdamas didinti civilinės teisės veiksmingumą, pasirinko pliuralistinę civilinių teisių objekto doktriną, kurią atspindi CK pirmosios knygos trečioje dalyje pateiktas civilinių teisių objektų sąrašas. Pasak prof. V. Pakalniškio „civilinių teisių objekto doktrina turi metodologinę reikšmę tiek CK sistemos ir struktūros formavimui, tiek sisteminiam CK normų aiškinimui. Todėl pliuralistinis požiūris į civilinių teisių objektus jau rengiant kodekso projektą sukėlė teorinio ir praktinio pobūdžio diskusijų. Pirmiausia CK rengėjai, pasirinkę pliuralistinę objekto sampratą, susidūrė su nuosavybės teisės objekto problema. Pirmajame CK projekte nuosavybės teisės objektu buvo pripažintas tik materialus daiktas. Šį prieštaravimą tarp civilinių teisių objekto ir nuosavybės teisės objekto sampratų dar labiau išryškino tai, kad CK šeštojoje knygoje pirkimo – pardavimo sutarties objekto apibrėžime buvo nurodyta, kad, be daiktų, šios sutarties objektu gali būti ir turtinės teisės. Tokia nuostata neatitinka tradicinio daiktinės teisės šalininkų požiūrio, kurie greičiausiai laikosi nuostatos, kad pirkimo – pardavimo sutarties objektas yra tik daiktas, o turtinė teisė gali būti parleidžiama pagal *cessio* taisyklės²⁶. Šio prieštaravimo nepašalinus būtų tekę pripažinti, kad civilinėje apyvartoje gali būti ir toks objektas, kuris nėra nuosavybės teisės objektas“. Anot prof. V. Pakalniškio „civilinėje apyvartoje gali dalyvauti tik savininkai, o apyvartos objektas gali būti tik jų (apyvartos dalyvių) nuosavybe esantis turtas“²⁷. Manytina, kad būtent toks skirtingas teisininkų požiūris į turtines teises lėmė tai, jog įstatymo leidėjas išskyrė atskirą pirkimo – pardavimo sutarčių rūšį – Teisių pirkimo – pardavimo sutartį, tuo pabrėždamas teisių galimybę būti pirkimo – pardavimo sutarties objektu.

CK 1.112 straipsnyje kaip civilinių teisių objektas numatytos trys grupės turtinių teisių.

Pirmąją iš CK nurodytų turtinių teisių grupių sudaro daiktinės teisės, kurios reguliuojamos CK ketvirtojoje knygoje. Svarbu pažymėti, kad daiktinių teisių yra tik tiek, kiek jų įvardinta įstatyme, nes įstatymų leidėjas pateikia baigtinį šių teisių sąrašą.

Šiuolaikinės daiktinės teisės ištakos glūdi Romos privatinėje teisėje, susiformavusioje pažeistų daiktinių teisių gynimo sistemoje, kuri iš esmės skyrėsi nuo reikalavimo teisės, kylančios iš prievolės, gynimo. Daiktinės teisės laikomos turtinėmis, nes daiktinės teisės

²⁶ Pakalniškis, V. *Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*. Jurisprudencija t. 28 (20). Vilnius: 2002. P. 76.

²⁷ Pakalniškis, V. *Daiktai civilinių teisių objektų sistemoje*. Jurisprudencija t. 71(63). Vilnius: 2005. P. 77.

turėtojas (valdytojas, savininkas, uzufuktorius ir pan.) turi teisę įgyvendinti valdymo, naudojimo, disponavimo teises ar tik kai kurias iš šių teisių. „Kadangi daiktinėms teisėms būdingas pastovumas, jų turėtojai turi pastovias turtines teises, t. y. tinkamai įgyvendindami daiktines teises jie nuolat gali tenkinti savo turtinius poreikius. Pavyzdžiui, daikto savininkas turi teisę pasisavinti daikto duodamus vaisius, naudojant daiktą sukuriama produkcija, jeigu įstatymai ar sutartis nenustato ko kita, o servitutas suteikia servituto turėtojui teisę naudotis svetimu daiktu bei galimybę viešpataujantįjį (vyraujantį) daiktą naudoti pagal paskirtį ir taip užtikrinti jo turtinės vertės pastovumą ar net padidėjimą“²⁸.

Kitą turtinių teisių grupę sudaro prievolinės teisės, reglamentuojamos CK šeštojoje knygoje. Čia nustatyta, kad viena prievolės šalis (skolininkas) privalo atlikti kitos šalies (kreditoriaus) naudai tam tikrą veiksmą arba nuo jo susilaikyti, o kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko įvykdyti savo pareigą (CK 6.1 str.). Prievolės dalykas gali būti bet kokie veiksmai (veikimas, neveikimas), kurių nedraudžia įstatymai ir kurie neprieštarauja viešajai tvarkai ir gerai moralei, taip pat – bet koks turtas (CK 6.3 str.). Prievolės dalykas gali būti piniginis arba nepiniginis, bet jis turi atitikti jam keliamus reikalavimus. „Pavyzdžiui, esant paskolos sutarčiai kreditorius turi teisę (prievolinę) reikalauti iš paskolos gavėjo gražinti gautą paskolos sumą ir palūkanas“²⁹.

CK 6.2 straipsnyje nustatyti prievolių atsiradimo pagrindai, kuriuos galima suskirstyti keletą rūšių:

- 1) prievolės atsirandančios iš vienašalių sandorių (pvz., viešas atlyginimo pažadėjimas);
- 2) prievolės atsirandančios iš daugiašalių sandorių – sutarčių. Tai dažniausias prievolės atsiradimo pagrindas, tokios prievolės vadinamos sutartinėmis;
- 3) prievolės atsirandančios iš kvazisutarčių (pvz., nepagrįstas praturtėjimas ar turto gavimas be pagrindo, kito asmens reikalų tvarkymas be pavedimo ir kt.);
- 4) prievolės atsirandančios dėl neteisėtų veiksmų, kuriais padaroma žalos. Šios prievolės vadinamos deliktinėmis;
- 5) prievolės atsirandančios pagal įstatymą (pvz., nepilnamečių vaikų, sutuoktinio, tėvų išlaikymas).

²⁸ Mikelėnas, V.; Vileita, A.; Taminskas, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001. P. 234.

²⁹ Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Vilnius: Justitia, 2003. P. 234.

Įstatyme nėra pateikiamas baigtinis prievolių atsiradimo pagrindų sąrašas, todėl civilinės teisės ir pareigos gali atsirasti ir iš įstatyme nenumatytų, bet jam neprieštarujančių sandorių³⁰.

Į trečiąją turtinių teisių grupę patenka teisės, atsirandančios iš intelektualios veiklos rezultatų. CK 1.111 straipsnis pateikia nebaigtinį intelektualios veiklos rezultatų sąrašą. Jis nustato, kad civilinių teisių objektais laikomi mokslo, literatūros ir meno kūriniai, išradimų patentai, pramoniniai pavyzdžiai ir kiti intelektualios veiklos rezultatai, išreikšti kuria nors objektyvia forma. Intelektualios veiklos subjektai įgyja turtines ir asmenines neturtines teises, kurios atsiranda iš intelektualios veiklos rezultatų. Pavyzdžiui, Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 15 straipsnis nustato autorių turtines teises. Šio straipsnio 1 dalyje sakoma, kad autorius turi išimtinės teises leisti ar uždrausti atgaminti kūrinį bet kokia forma ir būdu, išleisti kūrinį, versti kūrinį ir kt. O to paties straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad autorius turi teisę gauti autorinį atlygimą už kiekvieną kūrinio naudojimo būdą, susijusį su minėtomis autorių turtinėmis teisėmis.

Pažymėtina, jog darbe intelektualios nuosavybės teisių pirkimas – pardavimas nebus nagrinėjamas, nes jų perleidimą reguliuoja specialūs įstatymai: Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas, Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas, Lietuvos Respublikos dizaino įstatymas ir kt. Šie įstatymai numato intelektualios nuosavybės teisių perdavimo ypatumus, kurie gali būti savarankiško tyrimo (atskiro magistro darbo) dalykas. Todėl, atsižvelgiant į ribotą darbo apimtį, šiame darbe jie nebus nagrinėjami.

Daiktinė teisė reglamentuoja santykius dėl daiktų teisinės priklausomybės kuriam nors subjektui. Ši daikto priklausomybė subjektui vadinama teise į daiktą. Tuo tarpu prievolių teisė reglamentuoja civilinės apyvartos santykius, t. y. santykius dėl nuosavybės teisės objektų perleidimo iš vieno savininko kitam arba nuosavybės teisės objektų nuomojimo ar kitokio disponavimo jais. Taigi apyvartoje susiformuoja vieno asmens priklausomybė nuo kito asmens. Todėl tas, kas turi teisę, turi teisę ne į daiktą, o teisę reikalauti ko nors iš kito asmens. Taigi daiktinio teisinio santykio objektas yra daiktas, o prievolės objektas CK 6.3 straipsnyje įvardijamas, kaip skolininko tam tikras elgesys (veiksmi ar susilaikymas nuo tam tikrų veiksmų, kuriuos skolininkas privalo atlikti kreditoriaus naudai). Be to, įstatymo leidėjas nustato, kad prievolės dalykas gali būti ne tik veiksmi, bet ir turtas (CK 6.3 str. 2 d.), iš ko galima spręsti, kad į šią objektų grupę patenka vertybės, kurios yra daiktinių (absoliutinių) santykių objektas. Čia svarbu tai, kad daiktinės teisės turėtojo ir reikalavimo

³⁰ Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Vilnius: Justitia, 2003. P. 18-19.

teisės turėtojo teisės į daiktą, kaip šio teisinio santykio objektą, iš esmės skiriasi. Tiksliau, prievolinio teisinio santykio atveju reikalavimo teisės turėtojas neturi jokio ryšio su daiktu kaip prievolės dalyku. Pavyzdžiui, pirkėjo reikalavimo teisė gauti daiktą, atsiradusi iš pirkimo – pardavimo sutarties, transformuojasi į daiktinę subjektinę teisę, kurios objektas yra daiktas tik tuomet, kai bus įvykdyta prievolė. Kol daiktas nėra perduotas reikalavimo teisės turėtojui, šis turi teises tik į skolininką, bet ne į daiktą. Todėl romėnų teisė reikalavimo teisėms ginti naudojo asmeninius ieškinius (*actiones in personam*), kurių esminis bruožas tas, kad ieškinio reikalavimas nukreiptas ne į daiktą (daikto turėtoją), bet į skolininką, neįvykdžiusį savo pareigos. Galima paminėti ir tai, jog pirkėjas, turintis pagal pirkimo – pardavimo sutartį reikalavimo teisę gauti daiktą, kuris yra neteisėtai užvaldytas, negali pagal bendrąsias civilinės teisės nuostatas pareikšti ieškinį neteisėtam daikto valdytojui dėl daikto perdavimo jam kaip daikto pirkėjui.

Baigiant šią darbo dalį, pažymėtina, kad CK 1.112 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta bendroji taisyklė, kad turtines teises galima perduoti ir paveldėti. Tai būdinga visoms minėtoms trimis grupėms turtinių teisių. Pavyzdžiui, kaip daiktinė teisė gali būti perduodama užstatymo teisė. Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 38 straipsnyje nustatyta, kad autorių turtinės teisės gali būti perduodamos sutartimi, paveldėjimo ir kita įstatymų nustatyta tvarka. Tačiau kalbant apie turtinių teisių perleidimą, svarbu atkreipti dėmesį, kad ne visos turtinės teisės gali būti perleidžiamos. Pavyzdžiui, CK 4.143 straipsnyje teigiama, jog uzufruktorius neturi teisės perduoti uzufrukto kitam asmeniui. Bet apie tai bus kalbama kitose darbo dalyse nagrinėjant atskiras turtinių teisių grupes, todėl šie klausimai dabar smulkiau neapartinėjami.

2. Prievolinės teisės, kaip Teisių pirkimo – pardavimo sutarties sudarymo ir vykdymo ypatumus sąlygojantis civilinių teisių objektas

CK 6.306 straipsnio 1 dalyje aiškiai pasakyta, kad pirkimo – pardavimo sutarties dalyku gali būti, be kita ko, ir turtinės teisės. Jau ankstesnėje darbo dalyje kalbėta, kad Kodekso 1.112 straipsnis nustato, jog turtinės teisės yra daiktinės teisės, prievolinės teisės, o taip pat teisės, atsirandančios iš intelektinės veiklos rezultatų. Čia taip pat nurodoma, kad šios teisės gali dalyvauti civilinėje apyvartoje, t. y. „...jos gali būti perduodamos ir paveldimos“³¹.

Prievoliųjų teisių specifika ta, kad jos atsiranda iš prievolių, t. y. iš teisinio santykio, kurio viena šalis (skolininkas) privalo atlikti kitos šalies (kreditoriaus) naudai tam tikrą veiksmą arba susilaikyti nuo tam tikro veiksmo, o kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko, kad šis įvykdytų savo pareigą (CK 6.1 str.). Taigi prievolinė teisė yra kreditoriaus teisė reikalauti iš skolininko tam tikro aktyvaus arba pasyvaus elgesio.

Klabant apie reikalavimo teisės pirkimą – pardavimą, pirmiausia kyla klausimas kurias CK normas taikyti? Kadangi pagal CK reikalavimo teisė gali būti tiek reikalavimo perleidimo sutarties³², tiek Teisių pirkimo – pardavimo sutarties dalyku. Tai ar gali sutarties šalys pasirinkti kurias taisykles taikyti? Ar sutarčių laisvės principas leidžia pasirinkti kurią sutartį sudaryti?

Atsižvelgiant į tai, kad reikalavimo perleidimo nuostatos numato visą eilę reikalavimų reikalavimo teisės perleidimui, be jokios abejonės, būtų kur kas paprasčiau reikalavimo teisę perleisti sudarant jos pirkimo – pardavimo sutartį. Kita vertus, atskirų sutarčių tipų (rūšių) išskyrimas yra sąlygotas to, jog kiekvienam sutarties modeliui nustatomas specialus teisinis režimas. Šis teisinis režimas ypatingas tuo, kad tuo atveju, jei nėra konkrečių nurodymų apie jo taikymą, taikyti normas, reglamentuojančias kitą sutarčių modelį, yra leidžiamą tik taikant įstatymo analogiją³³. Kadangi įstatymų leidėjas išskyrė atskirą pirkimo – pardavimo sutarties rūšį – Tiesių pirkimo – pardavimo sutartį, būtų logiška, kad reikalavimo teisių, kaip ir kitų turtinių teisių pirkimas – pardavimas vyktų pagal šią sutartį³⁴. Tačiau, tokiu atveju, lieka neaiškus reikalavimo perleidimo

³¹ CK 1.112 str. 2 d.

³² CK šeštosios knygos VI skyriuje reglamentuojamas reikalavimo teisės perleidimas kitam asmeniui pagal cesijos sutartį.

³³ Skibarkienė, Ž. *Faktoringo santykių teisinis reglamentavimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2005. P. 71.

³⁴ Juolab, kad reikalavimo perleidimo sutartis nėra išskiriama, kaip atskira ir nenurodoma CK skyriuje reglamentuojančiame atskiras sutarčių rūšis.

instituto numatymas. Kyla klausimas ar šios nuostatos taikomos kitokiam (ne pirkimui – pardavimui) reikalavimo teisių perleidimui, o reikalavimo teisių pirkimui – pardavimui netaikomos? Koks jų santykis su Teisių pirkimo – pardavimo sutartimi?

Teisinėje literatūroje sutinkama nuomonių, jog „turtinių teisių pirkimas – pardavimas ne kas kita kaip atlygintinė cesija (reikalavimo teisės perleidimas)“³⁵. Tokiu atveju neaišku, ar cesija taikoma tik reikalavimo perleidimui ar ir kitų teisių perleidimui? Jei taip, tuomet kam reikalingas atskiras Teisių pirkimo – pardavimo sutarties reglamentavimas? Juo labiau, kad įstatymų leidėjas numatydamas Teisių pirkimo – pardavimo sutartį, iš esmės tik nukreipia į bendrąsias pirkimo – pardavimo sutarčių nuostatas³⁶. Tad neaiškus šios sutarties išskyrimo tikslingumas bei jos santykis su reikalavimo perleidimo nuostatomis?

Atsakymai į šiuos klausimus svarbūs siekiant išsiaiškinti reikalavimo teisių pirkimo – pardavimo ypatumus. O tam, kad į juos atsakyti, visų pirma reikia išanalizuoti reikalavimo teisės, kaip civilinių teisių objekto, dalyvavimo civilinėje apyvartoje galimybę ir ribojimus, reikalavimo perleidimo (cesijos) teisinį reguliavimą: šio instituto atsiradimo ir vystimosi priežastis, jo istorinę raidą, bei dabartinį reguliavimą Lietuvos CK, santykį su Teisių pirkimo – pardavimo sutartimi.

2.1. Reikalavimo teisė, kaip civilinių teisių objektas

Kaip jau buvo kalbėta pirmojoje darbo dalyje, reikalavimo teisė ne iš karto buvo pripažįstama nematerialiu turtu (o kartu ir civilinių teisių objektu), lygiaverčiu kitam turtui. Tiek bendroji, tiek kontinentinė teisė pirminėse jų vystimosi stadijose ignoravo nematerialų objektą (turtines teises) kaip turtą, o kartu ir kaip nuosavybės teisės objektą³⁷. Reikalavimo teisė, priešingai nei daiktas, negalėjo būti perduodama kitam asmeniui. Tačiau šiuo metu, sparčiai vystantis šiuolaikiniams verslo santykiams, sunku net įsivaizduoti juos be teisių perėmimo instituto ir dėl reikalavimo teisės galimybės

³⁵ Ambrašienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*: vadovėlis. Vilnius: Lietuvos Teisės Universiteto Leidybos centras, 2004. P. 277.

³⁶ CK tryliktame skirsnyje kalbama tik apie paveldėjimo, bet ginčytinų teisių tam tikrus pardavimo ypatumus, kurie, manytina sėkmingai galėjo būti numatyti reglamentuojant paveldėjimo teisę, bei CK 6.306 straipsnyje, apibrėžiant pirkimo – pardavimo sutarties dalyką.

³⁷ V. Pakalniškio teigimu, įveikus valdymo doktrinos suformuotą nuosavybės teisės stereotipą, nesunku pastebėti, kad kaip ir teisė į daiktą, taip ir reikalavimo teisė prievolėje turi tokį pat absoliutų pobūdį. Pakalniškis, V. *Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*. // *Jurisprudencija* T. 28(20). 2002. P. 78.

dalyvauti civilinės apyvartoje nekyla abejonų, nes daugelio valstybių CK kaip pirkimo – pardavimo sutarties dalyką nurodė ir turtines teises, tuo užkirsdami kelią diskusijomis dėl jų perleidimo. LAT vienoje iš bylų yra pasakęs, „kad reikalavimo teisė plačiaja prasme yra sąvokos „turtas“ sudėtinė dalis. Tai reiškia, kad reikalavimo teisės perleidimui turi būti taikomi bendrieji turto perleidimą reguliuojančių civilinės teisės normų principai“³⁸. Taigi reikalavimo teisė, būdama turtine teise, kaip bet kuris kitas savarankiškas civilinių teisių objektas, neabejotinai dalyvauja civilinėje apyvartoje³⁹, tačiau gali būti numatyti ir tam tikri reikalavimo perleidimo ribojimai.

CK 6.101 straipsnio 1 dalis nustato bendrą taisyklę, kad prievolinė subjektinė teisė, t. y. kreditoriaus reikalavimo teisė, yra savarankiškas civilinių teisinių santykių objektas, todėl gali būti perleista kitam asmeniui bendraisiais pagrindais (CK 1.112 str. 2 d.). Tačiau perleisti reikalavimo teisę gali uždrausti įstatymas (pvz., CK 6.102 str. 1-2 d.) arba sutartis. Be to, negalima perleisti grynai asmeninės reikalavimo teisės, t. y. tokios, kuri priklauso tik konkrečiam kreditoriui. Pavyzdžiui, negalima perleisti teisės reikalauti išlaikymo, atlyginti neturtinę žalą, taip pat žalą, padarytą sveikatos sužalojimu, ir panašiai (CK 6.102 str. 3 d.). Nors, pasak prof. V. Mikelėno „ši norma draudžia tik vienašalį reikalavimo teisės perleidimą. Sutarties laisvės principas leidžia šalims, t. y. kreditoriui ir skolininkui, susitarti dėl reikalavimo teisės perleidimo“⁴⁰. Su tokiu požiūriu ne visiškai būtų galima sutikti, nes kai kurios šių teisių apskritai negali dalyvauti civilinėje apyvartoje, t. y. jų perleidimas negalimas, nes tai prieštarautų jų prigimčiai⁴¹. Čia galima paminėti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, kuriame teismas konstatavo, kad „*teisė reikalauti tam tikros materialinės žalos atlyginimo paprastai turi būti paveldima ar kitaip perleidžiama; tačiau yra įmanomos ir tokios teisinės situacijos, kai teisė reikalauti tam tikros materialinės žalos atlyginimo yra neatskiriama susijusi vien su tą žalą patyrusiu asmeniu ir negali būti siejama su jokių kitu asmeniu. Taip pat ir teisė reikalauti materialiai atlyginti*

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“ v. AB „Šėtos sūrinė“ ir kt., Nr. 3K-3-545/2000, kat. 14.

³⁹ Skibarkienė, Ž. *Faktoringo santykių teisinis reglamentavimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2005. P. 93.

⁴⁰ Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Vilnius: Justitia, 2003. P. 143.

⁴¹ Pavyzdžiui, reikalavimai dėl pensijų, pašalpų, nes kreditorių pasikeitimas tokiose prievolėse prieštarauja jų prigimčiai.

asmeniui padarytą moralinę žalą vienais atvejais gali būti siejama vien su tą žalą patyrusiu asmeniu, tačiau pagal Konstituciją yra įmanomos ir tokios teisinės situacijos, kai ši teisė gali pereiti tam tikriems kitiems asmenims.

Pažymėtina, jog iš Konstitucijos anaip tol neišplaukia, kad asmeniui padarytos materialinės ir (arba) moralinės žalos atlyginimas visais atvejais turi būti išmokamas (ar kitaip kompensuojamas) būtent tam asmeniui, kuriam ji padaryta, ir kad atitinkamas atlyginimas apskritai negali būti išmokamas jokiam kitam asmeniui (asmenims). Atskirai paminėtinos teisinės situacijos, kai asmuo, kuriam buvo padaryta žala, yra miręs, juo labiau tada, kai asmeniui padarytos žalos turinį kaip tik ir sudaro tai, kad jam buvo atimta gyvybė. <...> Jeigu būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad minėtą valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtais veiksmais padarytos žalos atlyginimą būtų galima išmokėti tik tą žalą patyrusiam asmeniui ir jokiomis aplinkybėmis nebūtų galima tos žalos atlyginimo išmokėti kitiems asmenims, nors tų kitų asmenų reikalavimai atlyginti minėtą ne jiems tiesiogiai padarytą žalą būtų kuo labiausiai pagrįsti iš Konstitucijos kylančiais teisingumo, protingumo, proporcingumo imperatyvais, kitomis Konstitucijos nuostatomis, tai reikėtų, kad valstybė, pasinaudodama savo pačios sukurta formalia klauzule, bando tam tikrais atvejais išvengti savo priedermės ir nevykdyti konstitucinės pareigos atlyginti žalą, kurią būtent jos, valstybės, institucijos, pareigūnai savo neteisėtais veiksmais padarė“⁴². Svarstyta ar toks Konstitucinio Teismo aiškinimas dėl teisės perdavimo, atitinka civilinės teisės teisių perleidimo instituto sampratą – asmeninių, neatsiejamai susijusių su asmeniu teisių neperėjimo kitiems asmenims nuostatą. Manytina, jog Teismas, konkrečiu atveju, nevisiškai įsigilino į civilinės teisės esmę, nes nukentėjusiojo reikalavimo teisės atlyginti žalą neperėjimas kitiems asmenims nereikia vengimo atlyginti žalą. Priešingai, mirties atveju, kiti asmenys (mirusiojo šeimos nariai) turi savarankišką teisę reikalauti atlyginti dėl to patirtą žalą (CK 6. 284 str. 1 d.)⁴³.

Kaip jau minėta, sutartyje taip pat gali būti sąlyga, kad skolininkas sudaro sutartį būtent su tam tikru kreditoriumi, todėl kreditoriaus asmuo šiuo atveju yra esminė sutarties sąlyga (pvz., manekenė sutinka demonstruoti tik konkretaus dizainerio kūrinį ir pan.). Sąlyga gali būti aiškiai išreikšta sutartyje arba ji gali būti numanoma atsižvelgiant į sutarties sudarymo aplinkybes, šalių tarpusavio santykius ir panašiai (CK 6.196 str.).

⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Konstatuojamoji dalis II skyrius.

⁴³ Beje, tokiu atveju įgytos sumos negalėtų būti išreikalaujamos kaip be pagrindo įgytas turtas (CK 6.241 str. 1 d. 4 p.).

Todėl kreditorius, esant tokiai sąlygai, negali perleisti reikalavimo teisės neesant skolininko sutikimo⁴⁴. Be to, sutarčių laisvės principas leidžia šalims numatyti sutartyje draudimą perleisti reikalavimo teisę. Todėl tokiais atvejais reikalavimo teisės perleidimo sutartis negalios, išskyrus įstatymo numatytus atvejus⁴⁵. Bet kuriuo atveju reikalavimo perleidimas neturi pažeisti skolininko teisių ir labiau jų varžyti⁴⁶.

Nors CK 6.102 straipsnyje nurodyti tik trys atvejai, kai draudžiama perleisti reikalavimą, tačiau šis sąrašas nėra baigtinis, kadangi specialūs įstatymai gali numatyti specialius reikalavimo perleidimo draudimo ar ribojimo atvejus, taip pat tai gali išplaukti iš įstatymų nuostatų arba sutarties esmės aiškinimo. Pavyzdžiui, CK 6.449 straipsnis nurodo subjektus, galinčius būti neterminuotos (nuolatinės) rentos gavėjais – fiziniai asmenys ir pelno nesiekiantys juridiniai asmenys, kurie užsiima globa. Vadinas neterminuotos (nuolatinės) rentos gavėjo teisės gali būti perduotos reikalavimo perleidimo forma tik tai šiems subjektams. Be to, yra ir pačiame CK aptarti specialūs atvejai, kai reikalavimų perleisti negalima. Pavyzdžiui, CK 6.536 straipsnio 2 dalis draudžia įmonės nuomos atveju perleisti nuomininkui nuomotojo teises, įgytas licencijos pagrindu, taip pat CK 6.783 straipsnio 3 dalis nurodo galimybę perleisti komitentui reikalavimo teisę, nors komisieriaus ir trečiojo asmens sandoris draudžia arba riboja tokį perleidimą, jeigu trečiasis asmuo neįvykdo sandorio, sudaryto su komisierieriumi ir kt.⁴⁷.

CK 6.101 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad galima perleisti ir būsimą reikalavimą. Tai išsprendžia nevienareikšmiškai teisinėje literatūroje ir praktikoje traktuotą klausimą, ar galima perleisti nepakankamai apibrėžtą reikalavimą, arba reikalavimą, kurį vykdyti terminas dar nėra suėjęs. Tokiu atveju naujasis kreditorius patektų į tokią pat padėtį, kaip ir ankstesnis reikalavimo atžvilgiu. Tačiau jei reikalavimas bus pripažintas negaliojančiu, atsakomybė tenka pradiniam kreditoriui (CK 6.105 str. 1 d.). Teisinėje literatūroje galima rasti ir kitų nuomonių, M. Braginskio manymu, jei teisė yra nei apibrėžta, nei apibrėžtina, yra pagrindas laikyti sutartį, kurios pagrindu turi vykti cesija, neturinčia dalyko sąlygos, o

⁴⁴ Tarkim, autorius įsipareigojo parašyti knygą konkrečiai leidyklai, su kuria ji sieja ilgalaikis bendradarbiavimas. Šiuo atveju leidėjo asmuo turi esminės reikšmės skolininkui, todėl leidėjas be skolininko sutikimo negali perleisti savo reikalavimo teisės. Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Vilnius: Justitia, 2003. P. 142.

⁴⁵ Faktoringo atveju reikalavimo perleidimas galios ir tuo atveju, kai kliento ir skolininko sutartis tokį perleidimą draudžia ar riboja (CK 6.907).

⁴⁶ Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Vilnius: Justitia, 2003. P. 141.

⁴⁷ Ambrasienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos Teisės Universiteto Leidybos centras, 2004. P. 82.

tai yra esminė sutarties sąlyga⁴⁸. Kadangi reikalavimo perleidimą reguliuojančios normos nedetalizuoja, manytina, kad šiuo atveju sąlygą dėl reikalavimo teisės apibrėžtumo reikia vertinti vadovaujantis CK 6.306 straipsnio nuostatomis. Vadinasi, ji neturėtų būti tiek neapibrėžta, kad nebūtų galima nustatyti kokia tai teisė. Priešingu atveju, būtų galima paneigti poziciją, kad šalys perleisdamos reikalavimą visada siekia kokio nors tikslo.

Kalbant apie reikalavimo teisės perleidimą, svarbu pažymėti tai, kad nors dabartinis CK 6.101 straipsnis numato dalies reikalavimo perleidimą (dėl ko anksčiau kildavo daug diskusijų), tačiau jis galimas tik tuomet, kai jį galima įvykdyti dalimis (t. y. kai prievolė dali). O reikalavimo teisės kylančios iš papildomos prievolės perleidimas atskirai nuo reikalavimo teisės kylančios iš pagrindinės prievolės, ribojamas priklausomai nuo papildomos prievolės santykio (neatsiejamo susiejimo) su pagrindine.

Teisinėje literatūroje galima sutikti nuomonių, jog „esant dvišalei prievolei, t. y. kai kreditorius yra ir skolininkas, reikalavimo teisės perleidimas reiškia ir skolos perkėlimą, todėl turi būti laikomasi ir CK 6.115-6.122 straipsnių reikalavimų⁴⁹. Ž. Skibarkienė dėstydamą nuomonę dėl LAT 2002 m. birželio 24 d. nutarties A. L. v. UAB „VB lizingas“, UAB „Šiaulių dujotiekio statyba“, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl skolos perkėlimo, pažymėjo, jog byloje „nebuvo atkreiptas dėmesys į tai, kad šiuo atveju skolininkas prievolėje turėjo ne tik pareigas kreditoriui, bet ir teises – tinkamai įvykdžius sutartį, reikalauti perduoti jam nuosavybės teisę į lizingo sutarties objektą. Todėl šiuo atveju buvo sudarytas ne tik skolos perkėlimo, bet ir reikalavimo perleidimo sandoris“⁵⁰. Tačiau toks požiūris yra abejotinas, nes CK normų, reguliuojančių reikalavimo perleidimą ir skolos perkėlimą, analizė leidžia daryti priešingą išvadą. CK 6.101 straipsnio 1 dalyje nurodoma, jog kreditorius gali perleisti tiek visą reikalavimą, tiek jo dalį kitam asmeniui. Tokiu atveju, laikantis minėtos nuomonės, kai kreditorius yra kartu ir skolininkas, kreditoriui perleidžiant dalį reikalavimo, kartu su juo turėtų būti perleidžiama ir dalis skolos. Na, toks atvejis yra įmanomas, tačiau manytina, kad tiek dėl reikalavimo perleidimo, tiek dėl skolos perkėlimo turėtų būti susitarta, o jau paskui toks susitarimas gali būti įtvirtintas viena sutartimi. Vien faktas, kad kreditorius yra kartu ir skolininkas, perleidžiant reikalavimą nereiškia, jog kartu perleidžiama ir skola. Tokią nuomonę galima pagrįsti tuo, kad reikalavimo perleidimo sutarties forma priklauso nuo pagrindinės

⁴⁸ Ambrasienė, D. *Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Jurisprudencija. Vilnius: Mykolo Riomerio Universitetas, 2002. t. 28(20). P. 101.

⁴⁹ Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Vilnius: Justitia, 2003. P. 140.

⁵⁰ Skibarkienė, Ž. *Faktoringo santykių teisinis reglamentavimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2005. P. 95.

prievolės (CK 6.103 str.), kai tuo tarpu skolos perkėlimui įstatymas numato privalomą rašytinę formą (CK 6.118 str.). Tai reiškia, kad sudarius reikalavimo perleidimo sutartį žodžiu, būtų nesilaikoma skolos perkėlimo sutarčiai nustatytos formos. Tai būtų neprotinga, nes pats įstatymas sudarytų prielaidą (jei sudarius reikalavimo perleidimo sutartį, kartu su reikalavimu automatiškai pereitų ir skola) nesilaikyti nustatytos formos reikalavimo. Be to, skolos perkėlimui reikalingas skolininko sutikimas, o tai reiškia, kad visais atvejais perleidžiant reikalavimo teisę, norint kartu perleisti ir skolą, turi būti ne tik ankstesnio ir naujo kreditorių susitarimas, bet ir skolininko (kuris skolos perkėlimo atveju yra ir kreditorius) sutikimas (CK 6.116 str.). Kad reikalavimo perleidimas, kai kreditorius kartu ir skolininkas, jokių būdu nereiškia ir skolos perkėlimo, galima patvirtinti ir tuo, jog CK ne tik, kad nenustato įpareigojimo kartu su reikalavimu perleisti ir skolą, bet ir nenumato, kad nesusitarus dėl skolos neperleidimo, ji pereis kaip, kad nustatytas papildomų prievolių perėjimas (CK 6.101 str. 2 d.). Priešingai, įstatymas net gali drausti perkelti skolą⁵¹. Čia galima prisiminti teismų praktika aiškinat reikalavimo perleidimą bankų griūties metais, kai vienas asmuo, būdamas banko kreditorium, perleidžia savo reikalavimą banko skolininkui, o šis reikalauja banką užskaityti reikalavimo perleidimo sumą. Teisminė praktika, aiškinant tokias bylas nuėjo ta linkme, jog tokiame perleidimų komplekse vyksta ne tik reikalavimo perleidimas, bet ir skolos perkėlimas, kuriam reikalingas banko, kaip kreditoriaus, sutikimas. Galima suprasti tokią teismo poziciją siekiant apsaugoti kitus kreditorius, nes įskaičius reikalavimą mažinamas banko turtas ir taip pažeidžiami kitų kreditorių interesai. Tačiau svarstyтина, ar toks aiškinimas yra tinkamas, nes CK numato aiškias skolos perkėlimo taisykles, jis skiria du atskirus institutus – skolos perkėlimo ir reikalavimo perleidimo. Be to, nereikia pamišti sutarčių laisvės bei sutarčių aiškinimo principų, todėl yra svarbu atsižvelgti ir į tikrąją šalių valią, į tai, ko jos siekė tarpusavio susitarimu – ar tik perleisti reikalavimą ar kartu ir perkelti skolą? Manytina, kad tokios praktinės problemos turėtų būti sprendžiamos vadovaujantis ne tik CK, bet ir specialiais įstatymais. LAT vienoje iš bylų teigiama, jog „materialinės teisės bendrųjų ir specialių normų prieštaravimas sprendžiamas vadovaujantis principu *lex specialis derogat legi generali*. Dėl to, esant iškeltai bankroto bylai, turi būti vadovujamasi ne tik CK <...> bet ir specialiomis normomis įtvirtintomis Įmonių bankroto įstatyme“⁵². Manytina, jog šiuo konkrečiu atveju, turėtų būti vadovujamasi

⁵¹ Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Vilnius: Justitia, 2003. P. 157.

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje AB "SEB Vilniaus bankas" v. AB "Ekinėta", Nr. 3K-3-583/2005, kat.126.5;37.

Lietuvos Respublikos bankų įstatymu⁵³, kurio 85 straipsnio 3 dalies 2 punktas nurodo, kad teismui priėmus nutartį iškelti bankui bankroto bylą draudžiama vykdyti visas finansines prievoles, neįvykdytas iki bankroto bylos iškėlimo, tarp jų – mokėti palūkanas, netesybas, mokesčius ir kitas privalomasias įmokas, taip pat iš bankrutuojančio banko išieškoti skolas teismo ar ne ginčo tvarka. Bankroto instituto paskirtis ir yra pirmiausia apsaugoti nemokaus skolininko kreditorių teises ir interesus – patenkinti ne pavienių, o visų kreditorių interesus, tuo tikslu išviešinant nemokaus skolininko turimas skolas ir finansines galimybes joms padengti bei sudarant sąlygas visiems esantiems kreditoriams patenkinti savo reikalavimus iš bankrutuojančiai įmonei priklausančio turto⁵⁴.

Kartu labai svarbu pažymėti, kad gali būti tam tikrų atvejų, kai neįmanoma perleisti reikalavimo neperkeliant skolos, nes tokiu atveju ankstesnis kreditorius (kuris yra ir kreditorius ir skolininkas) negalės įvykdyti savo prievolės (skolos) skolininkui (kuris taip pat yra ir skolininkas ir kreditorius). Tarkim privatizavimo sandoris yra specifinis, sudaromas vadovaujantis Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymo reikalavimais. Viena sandorio šalių – privatizavimo objekto valdytojas – privatizavimo sandoriu įsipareigoja perduoti privatizavimo objektą, o kita sandorio šalis – potencialus pirkėjas – sumokėti sutartyje nustatytą sumą bei įvykdyti kitus sutartyje nustatytus įsipareigojimus. Paprastai tokiose sutartyse potencialus pirkėjas įsipareigoja, pavyzdžiui, išlaikyti tam tikrą laikotarpį nustatytą darbo vietų skaičių ir panašiai, tai šiuo lygmeniu pirkėjas tuo pat metu yra ir skolininkas⁵⁵. Todėl šiuo atveju perleidžiant reikalavimą kartu turėtų būti perkeliama ir skola. Priešingai nebūtų įmanoma įvykdyti prievolės, nes įvykdymas susijęs su objektu į kurį perleidžiama reikalavimo teisė. Todėl neturint privatizavimo objekto, negalint daryti jam poveikio, neįmanoma būtų vykdyti įsipareigojimų susijusių su tuo objektu.

Teisinėje literatūroje yra nuomonių, kad perleidžiant reikalavimus pagal vadinamąsias „tęstines sutartis“ (produkcijos tiekimas dalimis per metus, energijos tiekimas ir kt.) kreditorius turi visiškai ir besąlygiškai pasikeisti, nes negalima perleisti teisės gauti tik dalį išskolinimo iš pirkėjų (vartotojų), neperkeliant kartu visų iš sutarties

⁵³ Lietuvos Respublikos bankų įstatymo 83 straipsnyje nurodoma kad, Bankų bankroto procedūras reglamentuoja Bankų įstatymas bei Finansinių įstaigų įstatymas, o Įmonių bankroto įstatymas taikomas *mutatis mutandis*.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. gruodžio 21 d. Teismų praktikos, nagrinėjant bankroto bylas, iškeltas pagal 1997 m. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymą, apibendrinimo apžvalga. Teismų praktika. 2002. Nr. 16.

⁵⁵ Ambrasienė, D. *Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Jurisprudencija. Vilnius: Mykolo Riomerio Universitetas, 2002. t. 28(20). P. 99.

kylančių pareigų. Tačiau, kaip jau minėta anksčiau, įstatyme nėra įtvirtinta taisyklė, kad kreditorius, perleisdamas savo teises pagal dvišalę sutartį, būtinai turi perkelti ir savo pareigas naujam kreditoriui. Pasak D. Ambrasienės, iš atskirų kodekso normų analizės susidaro priešinga išvada. Pavyzdžiui, pagal CK 6.490 straipsnio 6 dalį subnuomos ar panaudos atveju atsakingas nuomotojui pagal nuomos sutartį yra nuomininkas. Todėl reikia sutikti su autoriais, kurie nurodo, jog sutarties tęstinumas neturi įtakos galimybėms perleisti reikalavimą ar jo dalį⁵⁶.

2.2. Reikalavimo perleidimo instituto atsiradimas ir vystimasis

Reikalavimo perleidimo (cesijos) instituto vystimasis teisės istorijos požiūriu truko ilgai ir galima sakyti dar nėra pasibaigęs. Šio instituto formavimasis turėjo didelę įtaką kontinentinei civilinei teisei, privertė ją keisti savo pavidalą, „peržengti“ teorijos nubrėžtas teisės sistemos ribas, perimant tam tikrus požiūrius iš kitų teisės sistemų, griauti tradicinius požiūrius į daiktinę ir prievolinę teises⁵⁷.

Romėnų teisėje prievolė buvo suprantama kaip dviejų asmenų teisinis santykis, kuris suteikia vienam iš asmenų teisę reikalauti iš antrojo įvykdyti prievolę. Buvo manoma, jog reikalavimas kilęs iš prievolės negali būti perleistas, nes „paprastai, jei kas nori turėti pinigų vietoje nuosavybės, tai jis nuosavybę turi perleisti kitam asmeniui; o jei kas nori turėti pinigų iš kredito, tai jis turi kreditą vykdyti. Čia yra panaikinimas, o ten perleidimas. Vadinasi visai natūralu, kad kreditas, kuris riša tik du asmenis, negali būti perleistas; visai natūralu, kad <...> kreditorius negali atsipalaiduoti nuo kredito ir jį perleisti kitam asmeniui“⁵⁸. Reikalavimo teisė buvo laikoma asmenine teise, nes ji atsirado iš konkrečių kreditoriaus ir skolininko santykių⁵⁹ ir todėl yra neatsiejamai susijusia su asmeniu, kaip ir naudojimosi teisė (*ususfructus*). Tačiau reikalavimas skyrėsi nuo uzufukto tuo, kad jis kreditoriaus mirties atveju pereinavo įpėdiniams, nes jie „...tęsė

⁵⁶ Ambrasienė, D. *Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Jurisprudencija. Vilnius: Mykolo Riomerio Universitetas, 2002. t. 28(20). P. 101.

⁵⁷ Skibarkienė, Ž. *Faktoringo santykių teisinis reglamentavimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2005. 93.

⁵⁸ Girard, P. F. *Romėnų teisė II d.* Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto teisės fakulteto leidinys, 1932. P. 433.

⁵⁹ Zweigert, K.; Kotz, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 374.

mirusio asmenį⁶⁰. Taip pat kreditorius galėjo perleisti reikalavimą išūniui. Kitais atvejais reikalavimo perleisti nebuvo galima.

Visos šiuolaikinės teisinės sistemos suteikia vienokią ar kitokią galimybę perleisti reikalavimą⁶¹. Ilgainiui romėnai pastebėjo, kad reikalavimas, kaip ir nuosavybė (daiktai) yra asmens turtas, kuris taip pat kaip ir kitas turtas (kilnojamieji ir nekilnojamieji daiktai, pinigai) gali būti perduotas, pavyzdžiui, tėvas, kurio turtą sudaro kilnojamieji daiktai ir negrynieji pinigai, bet ilgalaikis kreditas, t. y. pinigai, išskolinti kitiems asmenims, nori savo dukteriai duoti dalį jų, paskirdamas vieną iš savo kreditų arba asmuo, kuriam reikalingi pinigai, užuot pardavęs kokį savo daiktą, nori perduoti savo reikalavimo teisę, arba vienas asmuo, norėdamas paskolinti kitam asmeniui, nori duoti paskolą ne grynais pinigais, bet reikalavimo teise, kurios pagrindu naujasis skolininkas išieškos iš senojo skolininko⁶². Taigi visai natūralu tapo tai, jog reikalavimas gali būti atlygintinai ar neatlygintinai perduodamas iš vieno asmens kitam. Bėgant laikui tiek romėnų, tiek bendroji teisė išvystė institutus, kurių pagalba bent iš dalies buvo patenkintas pamažu išryškėjantis ekonominis poreikis perleisti reikalavimo teisę nedalyvaujant skolininkui⁶³. Paskutiniaisiais Romos Respublikos metais nusistovėjo keletas taisyklių, pagal kurias buvo galima perleisti reikalavimą. Tai galėjo vykti pagal novacijos taisykles arba pagal įgaliojimą „...buvo mandatas *in rem suam*, kuris realizuojamas *litis contestatio* (bylos iškėlimo) būdu“⁶⁴. Tai reiškia, kad norėdami patenkinti komercinio gyvenimo poreikius teisininkai sukūrė du teisinius instrumentus, kuriais galėjo pasiekti rezultatą, panašų į reikalavimo teisės perleidimą: novacija ir procesinį atstovavimą⁶⁵.

Perleidžiant reikalavimą novacijos būdu kreditorius nurodydavo skolininkui mokėti kitam asmeniui (cesionarui). Tai buvo verbalinė sutartis, ją sudarius, vietoj ankstesnės prievolės buvo sukuriama nauja, kurios dalykas likdavo toks pat kaip ir ankstesnės prievolės, tik pasikeisdavo viena iš šalių (kreditorius). „Kreditorius, kuris nori perleisti kreditą <...> negali to kredito perleisti kitam asmeniui (*cessionarius*), bet jis gali parūpinti kreditą, kurio objektas yra tas pats ir kurį gauti paveda savo kreditoriui. Kreditoriui

⁶⁰ Girard, P. F. *Romėnų teisė II d.* Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto teisės fakulteto leidinys, 1932. P. 433.

⁶¹ Zimmermann, R. *The law of obligations: roman foundations of the civilian tradition / Reinhard Zimmermann.* Cape Town: Juta, 1992. P. 60.

⁶² Girard, P. F. *Romėnų teisė II d.* Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto teisės fakulteto leidinys, 1932. P. 434.

⁶³ Zweigert, K.; Kotz, H. *Lyginamosios teisės įvadas.* Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 374.

⁶⁴ Girard, P. F. *Romėnų teisė II d.* Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto teisės fakulteto leidinys, 1932. P. 434.

⁶⁵ *Cit. op.* 61. P. 61.

reikalaujant, pagal jo *iussum*, debitorius pasižada sumokėti naujam kreditoriui tai, ką jis turėjo sumokėti senajam kreditoriui. Verbalinė sutartis panaikina senąjį kreditą, o jo vietoje nustato naują kreditą, kurio objektas yra tas pats ir kuris nustatytas naujojo kreditoriaus naudai⁶⁶. Tačiau šis reikalavimo perleidimo būdas turėjo trūkumą, jis negalėjo būti taikomas, jei su tuo nesutinka skolininkas. Be to, nors ir reikalavimo objektas yra tas pats, kadangi sudaroma nauja prievolė, tai pirmojoje prievolėje buvę nustatyti papildomi reikalavimai (prievolės įvykdymo užtikrinimo būdai, nustatyti procentai), naujam kreditoriui nepereidavo⁶⁷.

Kitas reikalavimo perleidimo būdas pasireiškė tuo, kad kreditorius suteikdavo reikalavimo įgijėjui (naujam kreditoriui) įgaliojimą teismo būdu iš skolininko reikalauti įvykdyti prievolę „Teisminio mandato vykdytojas, <...> jei mandantas yra kreditorius, įsako teisėjui nuteisti debitorių mandato vykdytojo naudai. Gavęs teismo sprendimą, mandato vykdytojas gali išieškoti iš debitoriaus“⁶⁸. Tačiau mandato vykdytojas (naujasis kreditorius) turėjo duoti ataskaitą ankstesniam kreditoriui. Reikalavimo perleidėjas ir toliau likdavo reikalavimo teisės turėtoju, todėl jis pats galėjo priimti prievolės įvykdymą, atsisakyti reikalavimo skolininko naudai arba tą patį reikalavimą perleisti keletą kartų⁶⁹. Bendrojoje teisėje panašią funkciją *power of attorney* – „kreditorius cesionarui suteikė galimybę reikalauti jam priklausančios prievolės įvykdymo...“ t. y. „...pareikšti ieškinį kreditoriaus vardu be išipareigojimo atsiskaityti už gautus pinigus“⁷⁰. Tačiau tokį įgaliojimą kreditorius bet kuriuo metu galėjo atšaukti, arba jis baigdavosi jam mirus⁷¹. Todėl reikėjo ieškoti būdų kaip apsaugoti reikalavimo teisės įgijėjo teises.

Imperatorienės teisės reforma buvo siekiama sustiprinti reikalavimo perleidimo išduodant įgaliojimą būdą, ypatingai buvo siekiama apsaugoti naujojo kreditoriaus teises. Šio tikslo buvo siekiama dviem priemonėmis:

1) reikalavimo teisės įgijėjas galėjo pareikšti skolininkui apie reikalavimo teisės perleidimą iki prievolės įvykdymo termino pabaigos;

2) reikalavimo įgijėjui, kuris neturėjo mandanto *actiones mandatae* suteikė *actiones utiles*. Tačiau ir toliau išliko tai, jog reikalavimo teisės įgijėjas (naujasis kreditorius)

⁶⁶ Girard, P. F. *Romėnų teisė II d.* Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto teisės fakulteto leidinys, 1932. P. 435.

⁶⁷ Zimmermann, R. *The law of obligations: roman foundations of the civilian tradition / Reinhard Zimmermann.* Cape Town: Juta, 1992. P. 61.

⁶⁸ Girard, P. F. *Romėnų teisė II d.* Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto teisės fakulteto leidinys, 1932. P. 436.

⁶⁹ *Ibidem.* P. 437.

⁷⁰ Zweigert, K.; Kotz, H. *Lyginamosios teisės įvadas.* Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 374.

⁷¹ *Cit. op.* 67. P. 62.

reiškė ieškinius skolininkui reikalavimo perleidėjo vardu (pagal įgaliojimą). Tuo atveju, kai nebuvo galima pasinaudoti įgaliojimu (pvz., dėl kreditoriaus mirties), naujasis kreditorius galėjo reikšti analogiškus ieškinius (*actiones utiles*)⁷². Bet šios, nustatytos naujojo kreditoriaus teisės nesuteikė jam visiškos apsaugos, nes jis „...turėjo tik *actio utilis*, o perleidėjas visada turėjo tiesioginio skundo teisę. <...> ta aplinkybė, kad perleidėjas būdamas tikruoju kreditorium, galėjo priimti prievolės įvykdymą, galėjo debitoriaus naudai atsisakyti nuo skolos, galėjo savo kreditą perleisti kitam asmeniui, galėjo pats teismo keliu reikalauti prievolę vykdyti“⁷³, kėlė riziką reikalavimo teisės įgijėjui negauti prievolės įvykdymo. Šiems trūkumams pašalinti buvo padaryta antroji imperatorienės teisės reforma, kuri nustatė kreditoriaus teisę nekeliant bylos (arba net kai negalima jos kelti, pavyzdžiui dėl to, kad nėra suėjęs prievolės įvykdymo terminas) pareikšti savo valią, jog skolininkas yra skolingas jam, arba kad skolininkas pripažįsta jį savo kreditorium „...kitaip sakant, įgytoją apdraudė perleidimo pareiškimas debitoriui arba bent dalies kredito iš debitoriaus gavimas“⁷⁴. Po tokios teisės reformos reikalavimo perleidimą sudarė ne tik ankstesniojo ir naujojo kreditorių susitarimas, bet ir pareiškimas apie perleidimą skolininkui. Po reikalavimo perleidimo reikalavimo teisės perleidėjas nors ir turėjo reikalavimą, tačiau tik reikalavimo įgijėjas turėjo teisę reikalauti įvykdyti prievolę teismo tvarka.

Ilgainiui reikalavimo perleidimas pagal įgaliojimą tapo toks pat populiarus kaip novacija, tačiau novacija turėjo vieną privalumą – skolininkas naujam kreditoriui negalėjo reikšti atsikirtimų, kuriuos jis turėjo prieš ankstesnįjį kreditorių⁷⁵. Be bendrųjų reikalavimo perleidimo taisyklių buvo numatyti ir tam tikri apribojimai, kai reikalavimas negalėjo būti perleidžiamas. Buvo draudžiama perleisti reikalavimą galingesniam asmeniui. Justiniano konstitucija draudė globėjams ir rūpintojams įgyti reikalavimus į jų globoje ar rūpyboje esančius ar buvusius asmenis. Ne tik buvo draudžiamas, bet net ir baudžiamas ginčytinų reikalavimų perleidimas. Anastaziaus konstitucija mėgino kovoti

⁷² „...įgytojas galėjo ieškoti iš debitoriaus tik perleidėjo skundais, paremtais mandatu (*actiones mandatae*). Imperatorienė teisė progresyviškai nustatė iš vienos pusės, kad jei įgytojas negali ieškoti mandato skundais, <...> tai jis gali ieškoti analoginiai skundais (*actiones utiles*) <...> imperatorienė teisė nustatė, kad įgytojas gali ieškoti *actiones utiles*, net jei mandato visai nėra, bet jei negotiem (reikalai) kreditorių tiesiog vertė perleisti įgytoji kredito teises“. Girard, P. F. *Romėnų teisė II d.* Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto teisės fakulteto leidinys, 1932. P. 438.

⁷³ *Ibidem.* P. 439.

⁷⁴ *Ibidem.*

⁷⁵ *Ibidem.* P. 440.

su reikalavimo teisių supirkinėtojų. Ji nustatė, skolininko teisę mokėti tik tiek, kiek reikalavimo įgijėjas buvo sumokėjęs už reikalavimą⁷⁶.

Tik apie XVII a. pradžią Anglijos Teisingumo teismai praktiškai sugriovė reikalavimo teisės neperleidžiamumo taisyklę, tenkindami cesionaro iškeltus ieškinius cementui ir įpareigodami jį susitaikyti su tuo, kad pagal įstatymą (*at law*) pareiškia ieškinį skolininkui. Vokietijos praktikoje bendruomeninės teisės laikais taip pat buvo reikalavimo teisės perleidimas. Windscheidas norėjo cesionarui suteikti nuosavą reikalavimo teisę, tačiau tik nuo cesionaro pranešimo skolininkui apie perleidimą, o iki tol reikalavimo teisės savininkas buvo cedentas. Bahras laikėsi pozicijos, kad pagal reikalavimo perleidimo sutartį cesionaras tampa vieninteliu kreditorium, todėl jis gali prieštarauti dėl skolininko pareigos įvykdymo cedentui, motyvuojant tuo, jog jam nebuvo žinoma apie reikalavimo perleidimą. Tokios pozicijos ir dabar laikomasi Vokietijos, Austrijos ir Šveicarijos teisėje. Čia sudarius reikalavimo perleidimo sutartį cesionaras pereina į buvusio kreditoriaus vietą ir tam nereikia nei skolininko sutikimo, nei pranešimo jam apie perleidimą. Graikijos 1940 m. CK taip pat nereikalaujama skolininko sutikimo, tačiau čia nepranešus skolininkui, reikalavimo perleidimas galioja tik cedento ir cesionaro tarpusavio santykiams. Tiek skolininko, tiek trečiųjų asmenų atžvilgiu cesionaras reikalavimą įgyja tik nuo pranešimo apie perleidimą skolininkui. Taigi pranešimas apie reikalavimo perleidimą pašalina iš skolininko galimybę prievolę įvykdyti cedentui⁷⁷.

Atkreiptinas dėmesys, kad nagrinėjamų teisės sistemų ypatumas tas, jog čia reikalavimo perleidimas laikomas abstrakčiu sandoriu⁷⁸. Tai reiškia, jog pardavus ar kitaip perleidus reikalavimą, vokiškosios teisinės erdvės sistemos, kaip ir romėnų teisė griežtai skiria pirkimo arba kitus tarp cedento ir cesionaro sudarytus prievolinio teisinio pobūdžio susitarimus nuo perleidimo sutarties. Todėl pagrindinio sandorio trūkumai nedaro įtakos perleidimui, kuris traktuojamas kaip savarankiškas sandoris. Tokiu atveju jei reikalavimas perleidžiamas pirkimo – pardavimo sutartimi, pirkėjas iš esmės lieka reikalavimo savininku ir tuomet, kai pirkimo – pardavimo sutartis vėliau nutraukiama ar pripažįstama negaliojanti⁷⁹. Taigi cesijos atveju reikalavimo teisė pereis naujam kreditoriui, net jei niekada nebus pasiektas tikslas, kurio šalys siekė tokio reikalavimo

⁷⁶ Girard, P. F. *Romėnų teisė II d.* Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto teisės fakulteto leidinys, 1932. P. 441.

⁷⁷ Zweigert, K.; Kotz, H. *Lyginamosios teisės įvadas.* Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 375-376.

⁷⁸ Abstraktumas reiškia, kad tokia sutartis yra atitrūkusi nuo „kauzos“ (priežasties). Vaitkevičius, P. S. *Romėnų privatinės teisės sutartys.* – Mokomasis leidinys. Vilnius: Lietuvos Teisės Universiteto Leidybos centras, 2002. P. 12.

⁷⁹ Zweigert, K.; Kotz, H. *Lyginamosios teisės įvadas.* Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 376.

perleidimu. Tačiau yra nuomonių, kad reikalavimo perleidimas nėra abstraktus savarankiškas sandoris, o yra susijęs su pagrindiniu asmenų pasikeitimo sandoriu. Pasak D. Ambrasienės, kad reikalavimo perleidimas nėra abstraktus sandoris rodo tai, jog CK Šeštosios knygos VI skyriuje „Reikalavimo perleidimas“ daugiausia reglamentuojami santykiai tarp skolininko ir naujojo bei senojo kreditoriaus ir daug mažiau dėmesio skiriama senojo ir naujojo kreditoriaus santykiams. Be to, reikalavimo perleidimo sutarties formai taikomi tokie pat reikalavimai kaip ir pagrindinei prievolei⁸⁰. Pasak docentės cesijos sandoriai gali būti atlygintiniai ir neatlygintiniai, vienašaliai ir dvišaliai, kai kada realiniai, o kai kada konsensualiniai, todėl cesija nėra nurodoma kodekso skyriuose, reglamentuojančiuose atskiras sutarčių rūšis, ji nėra išskirta kaip savarankiška sutartis, nes „kaip nurodo M. Braginskis, tokia amorfinė cesijos būseną panaikina galimybę ją laikyti savarankiška sutartine konstrukcija“⁸¹. Reikėtų pažymėti, kad teisinėje literatūroje dėl cesijos sandorių atlygintinumo yra nuomonių prieštaraujančių tokiam požiūriui, kadangi manoma, kad „perleidimas negali būti atlygintinis ar neatlygintinis, nes jis remiasi tik sąlyginiu teisinės padėties pakeitimu; priešingai, vien tik iš pagrindinio sandorio išplaukia ar cesionaras <...> yra įsipareigojęs mokėti atlyginimą, ar ne“⁸².

D. Ambrasienės teigimu, reikalavimo perleidimas niekada nevykdomas tik tam, kad perleisti reikalavimą. Šalys reikalavimo perleidimu visada siekia kokio nors tikslo, nors jis ir ne visada gali būti matomas. Tai, kad įstatymų leidėjas nereikalauja pagrindą nurodyti ar pranešant skolininkui apie perleidimą informuoti jį ir apie perleidimo pagrindus, perleidimo pagrindas (tikslas) yra svarbus ir vertintinas drauge su pačiu cesijos sandoriu, jis gali net nulemti tokio sandorio teisėtumo ir pagrįstumo vertinimą⁸³. Pasak V. Staskonio, sandoris laikomas abstrakčiu jei nėra nurodytas jo pagrindas. Jei iš jo turinio negalima numatyti, kokio teisinio tikslo siekiant jis sudarytas. Tokiam požiūriui prieštaraujama nurodant, kad cesija gali vykti įvairiais tikslais ir įvairiausių sandorių pagrindu, o cesijos pagrindo (tikslas) sutartyje nenurodymas nedaro cesijos

⁸⁰ Ambrasienė, D. *Asmenų pasikeitimas prievolėje (Kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Jurisprudencija t. 28(20). Vilnius: 2002. P. 98. Ambrasienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos Teisės Universiteto Leidybos centras, 2004. P. 79.

⁸¹ Ambrasienė, D. *Asmenų pasikeitimas prievolėje (Kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Jurisprudencija t. 28(20). Vilnius: 2002. P. 98.

⁸² Zweigert, K.; Kotz, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 376.

⁸³ Ambrasienė, D. *Asmenų pasikeitimas prievolėje (Kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Jurisprudencija t. 28(20). Vilnius: 2002. P. 97.

negaliojančia⁸⁴. Kartu pažymėtina, kad cesijos tikslas neabejotinai reikšmingas, nes jei perleidimo tikslas nepasiektas, perleidėjas turi turėti teisę išreikalauti iš naujojo kreditoriaus be pagrindo įgytą turtą. Dėl šios priežasties negalima cesijos laikyti nuo savo pagrindo (tikslu) abstrahuotu sandoriu⁸⁵. Manytina, kad tiek cesija laikant abstrakčiu, tiek neabstrakčiu sandoriu iš esmės galutinis rezultatas būtų toks pats. Pavyzdžiui, A turi reikalavimą į B ir šį reikalavimą A perduoda C, tai pirmuoju atveju, pripažinus A ir C pirkimo – pardavimo sutartį negaliojančia C ir toliau liktų reikalavimo savininku ir turėtų teisę įvykdymą gauti iš B. Tačiau C tai ką gavo turėtų gražinti A, nes pirkimo – pardavimo sutarčiai negaliojant, tai būtų laikoma nepagrėstu praturtėjimu. Antruoju atveju, negaliojant pirkimo – pardavimo sutarčiai būtų taikoma restitucija (CK 6.145 str.), t. y. atstatyta teisinė padėtis buvusi iki sutarties (C neliktų kreditorium, jis turėtų gautą prievolės įvykdymą gražinti B, kurio kreditorium vėl būtų A). Iš pateiktos situacijos analizės galima daryti išvadą, kad pirmas atvejis palankesnis skolininkui, o antruoju atveju geresnėje padėtyje yra cedentas.

2.3. Teisių pirkimo – pardavimo sutarties ir reikalavimo perleidimo santykis

Cesijos sutartimi cedentas perduoda cesionarijui tam tikrą teisę sutarties arba įstatymo pagrindu. Perduodant reikalavimo teisę pagal sutartį, teisės perdavimo pagrindas, kuris sieja cedentą ir cesionarijų, yra sutartis. Tačiau ši sutartis nėra cesija, kaip dažnai manoma, tai sutartis, kurioje vyksta reikalavimų perleidimas – sutartis, sudaranti cesijos esmę⁸⁶. Cesija gali būti vykdoma įvairiausių sandorių pagrindu. Dažniausiai ji vyksta pagal pirkimo – pardavimo sutartį. Pasak LAT „Kadangi cesijos sutartimi yra perleidžiamas ne daiktas, bet reikalavimo teisė, tai visų pirma būtina nustatyti, ar apskritai tokia reikalavimo teisė egzistuoja. Todėl vertinant reikalavimo perleidimo teisinius santykius bei jų teisėtumą, būtina išskirti bei įvertinti šiuos reikalavimo perleidimo aspektus: 1) prievolę, iš kurios atsirado teisės, esančios reikalavimo perleidimo dalyku; 2) sandorį, kurio pagrindu pradinis kreditorius perduoda naujam kreditoriui reikalavimo teisę reikalavimo perleidimo forma (perleidimo pagrindą);

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 26 d. civilinėje byloje UAB "Dicsa Baltic" v. UAB "Panevėžio balsas" pasakė, jog reikalavimo pagrindo nenurodymas reikalavimo perleidimo sutartyje nedaro šios sutarties negaliojančia nes to nenumato įstatymai.

⁸⁵ Ambrasienė, D. *Asmenų pasikeitimas prievolėje (Kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Jurisprudencija t. 28(20). Vilnius: 2002. P. 98.

⁸⁶ Ambrasienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos Teisės Universiteto Leidybos centras, 2004. P. 79.

3) patį reikalavimo perleidimo (cesijos) sandorį, kuriuo perleidžiama reikalavimo teisė (atsisakoma reikalavimo teisės)⁸⁷. Kadangi praktikoje dažniausiai dokumentas, kuriuo atsisakoma reikalavimo teisės, ir teisės perleidimo aktas yra vienas dokumentas, jie neretai supainiojami.

Turtinė teisė skiriasi nuo daikto tuo, kad nėra materialinė ir kyla iš asmenų santykių, egzistavusių dar iki reikalavimo perleidimo santykių. Todėl šiuo atveju santykiai yra trinariai: tarp kreditoriaus ir skolininko bei naujo prievolės dalyvio – naujojo kreditoriaus, kuris ketina pakeisti pirminį kreditorių⁸⁸. Šie santykiai kyla dėl reikalavimo teisės, kuri atsiranda iš pagrindinės prievolės ir yra cesijos dalyku. „Perkant bet koki daiktą, paprastai jis yra pardavėjo nuosavybės teisės objektas ir ši jo teisė nepriklauso nuo jokių kitų asmenų veiksmų. Reikalavimo teisės atveju, ar kreditorius turės galimybę ją įgyvendinti ar ne, priklauso nuo skolininko, kuris yra jam išipareigojęs. Taigi šiuo atveju prievolė tęsiasi, tik joje atsiranda naujas prievolinio teisinio santykio dalyvis – cesionaras“. Reikalavimas yra ypatinga nemateriali turtinė teisė, kuri negali būti perduodama fiziškai kaip daiktas, o jos perkėlimui iš vieno teisės subjekto kitam turi būti naudojama cesija, kuri atliktų tokią „transportinę“ funkciją⁸⁹. Visa tai ir lemia būtinumą atskirai reglamentuoti asmenų pasikeitimo prievolėje procedūrą ir atsisakymą reikalavimo teisės, priklausomai koks konkretus turtinės teisės atsisakymo būdas yra pasirinktas (pardavimas, dovanojimas ir pan.). Iš viso to, kas išdėstyta galima daryti išvadą, jog tam, kad būtų pakeistos šalys prievolėje jos nesugriaunant, būtina naudotis cesijos institutu, o atskiras sutarčių rūšis reglamentuojančios normos turėtų būti taikomos subsidiariai. Pati cesija negali būti vadinama sutartimi. Turtinių teisių judėjimas vyksta konkrečių civilinių sutarčių, kurių dalykas yra turtas, pagrindu. Tai reiškia, kad perleidžiant teises, gali būti sudaromos ne cesijos sutartys, o tik reikalavimo pirkimo – pardavimo, dovanojimo ar kitokios perleidimo sutartys. Taigi sudarant Teisių pirkimo – pardavimo sutartį, kurios dalykas yra reikalavimo teisė, turi būti laikomasi reikalavimo perleidimą reglamentuojančių normų.

Analizuojant reikalavimo perleidimą, galima pastebėti, kad šio instituto vystimosi varomoji jėga slypi skolininko ir naujojo kreditoriaus interesų gynime. Ekonominei sistemai, besiremiančiai pinigų ir kreditų apyvarta, reikia nuostatų, leidžiančių laisviau

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje *II R.Lisausko firma v. AB "Daisotra"*, Nr. 3K-3-1255/2002, kat. 33; 67.

⁸⁸ Skibarkienė, Ž. *Faktoringo santykių teisinis reglamentavimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2005. P. 94.

⁸⁹ *Ibidem*. P. 93-95.

perleisti reikalavimo teises⁹⁰. Taigi iš vienos pusės spartus ekonominių santykių vystimasis reikalauja kuo paprastesnio mechanizmo reikalavimo perleidimui, o iš kitos pusės reikia surasti būdą, kaip apsaugoti skolininką, kad iš jo nebūtų galima reikalauti įvykdyti daugiau nei jis skolingas, o tuo pačiu, užtikrinti ir naujojo kreditoriaus interesus:

1) kai tas pats reikalavimas perleidžiamas keletą kartų, iškyla klausimas, kuris kreditorius yra reikalavimo savininkas;

2) kai skolininkas įvykdo pareigą cedentui.

Lietuvos CK šį klausimą reguliuoja 6.106 straipsnis. Kadangi laikomasi nuostatos, kad skolininkui nėra skirtumo kam įvykdyti prievolę (kadangi jo padėtis negali blogėti dėl perleidimo), tai jo informavimas apie reikalavimo perleidimą nėra būtinas. Tačiau neinformavus skolininko galimos prievolės vykdymo komplikacijos. Todėl nustatyta, jog jei skolininkas nežinodamas ir negalėdamas žinoti apie perleidimą įvykdo prievolę ankstesniajam kreditoriui, jis bus laikomas tinkamai įvykdžiusiu prievolę ir naujasis kreditorius negalės reikalauti įvykdyti ją antrą kartą. Tokiu atveju naujasis kreditorius galėtų išreikalauti įvykdymą iš pradinio kreditoriaus pagal CK 6.237 straipsnį. Vadinasi, nors įstatymas nereikalauja informuoti skolininko apie reikalavimo teisės perleidimą⁹¹, tačiau naujasis kreditorius, neinformuodamas apie tai skolininko, prisiima galimų tokio neinformavimo negatyvių padarinių riziką⁹², nes šiuo atveju jis turės įrodyti, kad skolininkas žinojo ar negalėjo nežinoti apie perleidimą. Informavimo (žinojimo) principu sprendžiamas ir kelių cesionarų konkurencijos atvejis, kai tą patį reikalavimą cedentas perleidžia keletą kartų.

Kai skolininkas abejoja kas yra jo kreditorius, jis gali sustabdyti vykdymą arba įvykdyti prievolę sumokant skolą į depozitinę sąskaitą⁹³. Jei skolininkas šia teise nepasinaudoja, jis prisiima įvykdymo pasirinktam kreditoriui riziką (CK 6.106 str. 2 ir 3 d.).

Kalbant apie cesionaro interesų apsaugą kai tas pats reikalavimas perleistas keletui asmenų, svarbus nuosavybės teisės įgijimo momentas. Pirkimo – pardavimo sutarties

⁹⁰ Zweigert, K.; Kotz, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 384.

⁹¹ „reikalavimo teisių perėjimas naujam kreditoriui dažniausiai nesiejamas su momentu, kada apie tai sužinojo skolininkas. 6.109 straipsnis tik duoda nuorodą į reikalavimo perleidimo fakto panaudojimo prieš trečiuosius asmenis momentą ir sieja tai arba su skolininko sutikimu, arba momentu, kai skolininkas gavo reikalavimo perleidimo įrodymą“. Ambrasienė, D. *Asmenų pasikeitimas prievolėje (Kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Jurisprudencija t. 28(20). Vilnius: 2002. P. 99.

⁹² Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Vilnius: Justitia, 2003. P. 148.

⁹³ Be abejo tai įmanoma tik, kai prievolės vykdymas yra piniginis.

esmė, kad viena šalis (pardavėjas) išpareigoja perduoti daiktą (prekę) kitai šaliai (pirkėjui) nuosavybės ar patikėjimo teise (CK 6. 305 str.)⁹⁴. CK 4.49 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad daikto (turto) įgijėjas nuosavybės teisę į daiktus (turta) įgyja nuo jų perdavimo įgijėjui momento, jeigu įstatymai ar sutartis nenustato ko kita. Tačiau reikalavimo teisė, kaip jau išsiaiškinta, nėra materialinė, todėl jos nėra perduoti kaip daikto. Kyla klausimas, kada cesionaras įgyja nuosavybės teisę? CK 4.50 straipsnio 3 d. numato, kad daikto perdavimui prilyginamas konosamento arba kitokio disponavimo dokumento perdavimas. Ar tai reiškia, jog reikalavimo teisės pirkėjas ją įgyja nuo dokumentų patvirtinančių reikalavimo teisę gavimo?

Užsienio valstybėse šie klausimai sprendžiami panašiai. Kai keletas cesionarų įgyja tą patį reikalavimą, savininku laikomas tas, kuriam reikalavimas buvo perleistas pirmiausiai. Tokios nuostatos laikomasi todėl, kad pagal anksčiau sudarytą perleidimo sutartį, reikalavimas iškrinta iš cedento turto, taigi kitas cesionaras reikalavimą iš jo galėtų įgyti tik tada, jei yra įsitikinęs, kad perleidėjas yra kreditorius. Vėlesnis cesionaras neįgyja reikalavimo ir tuo atveju, kai jis anksčiau nei pirmasis cesionaras apie perleidimą informavo skolininką. Reikia atkreipti dėmesį, kad čia kalbama apie tai, kuris iš keleto kreditorių bus laikomas savininku, bet ne apie tai, kuriam iš kelių kreditorių skolininkas gali įvykdyti prievolę (šiuo atveju galioja žinojimo taisyklė). Vokietijos ir Šveicarijos teisėje yra nuostata, kad jei skolininkas įvykdė prievolę vėlesniam cesionarui, tai šis negali pasilikti sau to ką gavo, nes pirmojo cesionaro sąskaita jis įgijo tai, ko neturėjo teisės įgyti⁹⁵.

Įdomus cesijos reglamentavimas Prancūzijos CK. Čia reikalavimo perleidimą reguliuojamas pirkimo – pardavimo ribose. Cesijos metu reikalavimo perleidimas įvyksta cedentui perduodant cesionarui reikalavimą pagrindžiantį rašytinį dokumentą⁹⁶. Tačiau trečiųjų asmenų atžvilgiu (tame tarpe ir skolininko) reikalavimas laikomas perėjusiu tik nuo skolininko informavimo – pranešimo per teismo antstolį (*signification*) arba kai skolininkas teismo ar notarinio dokumentu cesionarų atžvilgiu perleidimą akceptuoja (*acceptation*). Todėl jei skolininkui nepranešta nustatyto būdu, jis net ir žinodamas (iš kitų šaltinių) apie cesiją negali atsisakyti vykdyti prievolės cedentui. Tačiau teismai tokį įvykdymą gali pripažinti netinkamu išaiškindami, kad tai klaidingas skolininko ir cedento

⁹⁴ Kaip jau yra minėta „daikto“ sąvoka šiame straipsnyje vartojama plačiau, t. y. į ją patenka ir turtinės teisės.

⁹⁵ Zweigert, K.; Kotz, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 377-378.

⁹⁶ Teismų praktikoje pripažįstama, kad reikalavimas pereina ir neperdavus dokumento, jei dėl to susitarta. *Ibidem*. P. 379.

bendradarbiavimas. Taip praktikoje Prancūzijos teisė priartėjo prie Vokiškosios, kad skolininko prievolės įvykdymas žinant apie cesiją, neturėtų būti laikomas tinkamu. Atsižvelgiant į tai, kad pagal Prancūzijos teisę reikalavimo perleidimas neinformavus skolininko sukelia reliatyvų (apribotą tik vidiniu cedento ir cesionaro santykiu) reikalavimo perleidimą, tai iki informavimo cedento kreditoriai į jau perleistą reikalavimą gali nukreipti išieškojimą. Taip pat jei cedentui iškeliamą bankroto byla iki informavimo, perleistas reikalavimas lieka jo turte, o jei cedentas reikalavimą perleidžia keliems cesionaras, tai savininkas bus tas, kuris pirmasis informuos skolininką. Tačiau akivaizdu, kad komercinės ir ūkinės apyvartos subjektai suinteresuoti, jog reikalavimo perleidimas būtų neformalus, o cesionaras skolininko, cedento bei jo kreditorių atžvilgiu ar cedento bankroto bylos atveju būtų laikomas vieninteliu perleisto reikalavimo savininku. Todėl Prancūzijos teismų praktika ir įstatymų leidėjas, apeidami pasenusias CK taisykles, išplėtojo įvairias reikalavimo perleidimo galimybes⁹⁷.

Kadangi, pagal bendrą taisyklę kreditorių pasikeitimas įvyksta neinformavus apie skolininko, tai jo interesai cesionaro atžvilgiu turi būti apginti. Todėl skolininkas turi teisę reikšti naujojo kreditoriaus reikalavimams visus atsikirtimus, kuriuos jis turėjo teisę reikšti pradiniam kreditoriui. Tačiau atsikirtimai turi būti atsiradę iki pranešimo apie reikalavimo perleidimą (CK 6.107 str.). Tai reiškia, kad jei skolininkas prieš sužinodamas apie cesiją su cedentu susitarė dėl mažesnių procentų arba susitarė atidėti mokėjimą ir pan., tai jis galės šiuo susitarimu remtis ir cesionaro atžvilgiu. Be to, jei prieštaravimą pagrindžianti aplinkybė tampa aktualia po skolininko sužinojimo apie reikalavimo perleidimą, tačiau jau prieš perleidimą tokio prieštaravimo atsiradimo galimybė išplaukė iš konkrečių prievolių teisinių santykių, tai skolininkas šį atsikirtimą galės panaudoti prieš cesionarą⁹⁸. Pavyzdžiui, kai kreditorius būdamas kartu ir skolininkas, po reikalavimo perleidimo, kaip skolininkas, pažeidžia sutartį iš kurios atsirado reikalavimas. Kartu svarbu paminėti, kad faktoringo atveju skolininkas (pirkėjas) negali savo gynybai pateikti finansuotojui tų reikalavimų, kuriuos galėjo pareikšti klientui (įmonei pardavėjui) dėl to, kad šis pažeidė draudimą perleisti piniginių reikalavimų. Kai klientas pažeidžia su skolininku sudarytą sutartį, skolininkas neturi teisės reikalauti iš finansuotojo grąžinti sumas, kurias šis jau gavęs, jeigu skolininkas turi teisę tas sumas gauti tiesiai iš kliento. Tačiau jis gali reikalauti, kad sumokėtas sumas grąžintų finansuotojas, jei įrodo, kad šis nesumokėjo faktoringo sutartyje nustatytos sumos klientui arba sumokėjo žinodamas, jog

⁹⁷ Zweigert, K.; Kotz, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 379-381.

⁹⁸ *Ibidem*. P. 378.

klientas neįvykdė savo prievolės skolininkui⁹⁹. Jei priešpriešinis reikalavimas turi būti įvykdytas po to, kai skolininkas sužinojo apie perleidimą, tai jį gali įskaityti tik jei jo įvykdymo terminas suėjo anksčiau nei perleisto reikalavimo.

CK 6.101 straipsnio 5 dalyje numatyta išimtis iš bendros taisyklės, kad be skolininko sutikimo kreditoriui draudžiama perleisti reikalavimą, jeigu kreditoriaus asmuo skolininkui turi esminės reikšmės. Tai svarbi naujojo CK norma, kurios 1964 m. CK nebuvo. Tačiau kyla klausimas, kada kreditorius laikomas turintis esminės reikšmės skolininkui. Tokia sąlyga gali būti numatyta kreditoriaus ir skolininko sutartyje, arba ji gali būti numanoma atsižvelgiant į sutarties sudarymo aplinkybes, šalių tarpusavio santykius ir pan. (CK 6.196 str.)¹⁰⁰. Kaip pavyzdį galima paminėti LAT poziciją vienoje iš bylų aiškinant ar kreditorius turi esminės reikšmės skolininkui. Buvo konstatuota, kad „atsižvelgiant į tai, jog šioje byloje reikalavimo perleidimo dalyką pagal cesijos sandorį sudaro teisė reikalauti lėšų, surinktų kaip draudimo įmokos už draudimo sutartį, o ne draudimo santykių pagrindu tarp draudiko ir draudėjo atsirandančios prievolės įvykdymas, <...> reikalavimas buvo perleistas į teisę gauti lėšas, surinktas kaip draudimo įmokos už sudarytas draudimo sutartis, todėl reikalavimo perleidimo teisėtumui konstatuoti pakanka nustatyti, jog atsakovas, sudarius draudimo sutartį, faktiškai gavo lėšas (draudimo įmokas) iš draudėjų. Konstatavus, jog pinigus iš draudėjų atsakovas gavo, pastarajam atsiranda prievolė šias lėšas pervesti draudimo kompanijai, su kuria yra sudarytos draudimo sutartys (polisai). <...> Teisėjų kolegija konstatuoja, kad nustačius, jog atsakovas draudimo įmokas surinko, bet jų nepervedė draudimo kompanijai, draudimo kompanijos teisės reikalauti tokių įmokų iš atsakovo perleidimas ieškovui neprieštarautų įstatymui, sutarčiai ir nėra sietinas su kreditoriaus (draudimo kompanijos) asmeniu“¹⁰¹. Kitoje byloje LAT pasakė, jog Statybos rangos sutartis nėra prievolė, kurios reikalavimas susijęs su kreditoriaus asmenybe¹⁰². Tačiau galima suabejoti D. Ambrasienės pateiktu aiškinimu, kad „kai sutartimi viena šalis įsipareigoja teikti kreditus prekiene arba pinigine forma, t. y. bankas ar kita kredito įstaiga įsipareigoja teikti pinigines lėšas sutartyje numatytomis sąlygomis ir dydžiais. Kredito įstaiga šiame etape yra skolininkas pagal kreditavimo sutartį. Tokią prievolę ji prisiima konkretaus asmens, kurio mokumas nekelia abejonių, atžvilgiu. Tarp šalių šiame etape egzistuoja

⁹⁹ Sūdžius, V. *Sutartys: principai ir praktika*. Vilnius: Pačiolis, 2001. P. 140.

¹⁰⁰ Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Vilnius: Justitia, 2003. P. 141.

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje *IĮ R.Lisausko firma v. AB "Daisotra"*, Nr. 3K-3-1255/2002, kat. 33; 67.

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Santechnika" v. Kauno miesto valdyba*, Nr. 3K-3-882/2002, kat. 33; 47.3.

*fiduciariniai santykiai, todėl reikalavimo perleidimas be kredito įstaigos sutikimo nėra galimas*¹⁰³. Manytina, jog šiuose santykiuose kredito įstaigai mokumas yra svarbus ne kaip kreditoriaus, o kaip skolininko savybė, t. y. jei bankas pinigines lėšas suteiks kitam kreditoriui, tai nereiškia, kad šis taps jo skolininku¹⁰⁴. Toks aiškinimas suprantamas tuomet, jei laikomasi pozicijos, kad esant dvišalei prievolei reikalavimo perleidimas yra kartu ir skolos perkėlimas.

Teisė nesukuria visuomeninių santykių, o tik juos reglamentuoja, sukurdama tokias santykių reglamentavimo taisykles, kurios tuo konkrečiu laikmečiu yra priimtinausios. Todėl reikalavimo perleidimo samprata įvairiose teisinėse sistemose dėl nacionalinių ir regioninių jos raidos ypatumų, o svarbiausia dėl Romos privatinės teisės poveikio vienos ar kitos teisinės sistemos formavimuisi laipsnio nėra vienareikšmė¹⁰⁵. Tačiau ekonominiai teisiniai santykiai susiklosto ne tik tarp vienos valstybės piliečių, bet ir tarp skirtingų užsienio valstybių piliečių, o dar labiau paplitę tarp juridinių asmenų. Todėl siekiama pašalinti kliūtis ir sudaryti palankesnes sąlygas civilinei apyvartai tarp užsienio valstybių subjektų, užtikrinti bendros rinkos ekonomikos plėtrą. Šiam tikslui pasiekti sudaromos darbo grupės iš įvairių valstybių specialistų, kurios rengia tarptautinius dokumentus (teisės aktus), skirtus teisės unifikavimui.

Prievolių teisės srityje egzistuoja du sutarčių teisę reglamentuojantys dokumentai, kurie savo turiniu iš esmės yra panašūs ir tarnauja tiems patiems tikslams, nors ir iš jų pavadinimų ir preambulių galima matyti jų taikymo geografiniu požiūriu skirtumus. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai geografiniu požiūriu yra universalūs, o Europos sutarčių teisės principai formaliai ribojami valstybių sienomis¹⁰⁶.

2004 m. buvo papildyti UNIDROIT principai naujomis nuostatomis, tarp jų ir nuostatomis reguliuojančiomis sutartinį reikalavimo perleidimą. Buvo nustatyta tiek piniginio, tiek nepiniginio reikalavimo perleidimas, taip pat ir dalinio bei būsimo reikalavimo perleidimas. Be to, šie principai leidžia ir didmeninį reikalavimo teisių perleidimą. UNIDROIT principai numato bendrą taisyklę, kad reikalavimo perleidimas galimas be skolininko sutikimo, išskyrus, kai jis yra išimtinai asmeninio pobūdžio (neatsiejamai susijęs su kreditorium). Skolininkas, gavęs pranešimą, privalo mokėti jame

¹⁰³ Ambrasienė, D. *Asmenų pasikeitimas prievolėje (Kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Jurisprudencija t. 28(20). Vilnius: 2002. P. 99.

¹⁰⁴ Manytina, kad kreditorius turėtų esminės reikšmės skolininkui pavyzdžiui, sveikatos, gyvybės draudimo teisiniuose santykiuose, nuomos sutarties atveju, kaip nuomininkas, lizingo sutartyje.

¹⁰⁵ Pakalniškis, V. *Daiktai civilinių teisių objektų sistemoje*. Jurisprudencija t. 71(63). Vilnius: 2005. P. 81-82.

¹⁰⁶ Skibarkienė, Ž. *Faktoringo santykių teisinis reglamentavimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2005.P. 33.

nurodytam cesionarui ir gali reikalauti reikalavimo perleidimo įrodymo tik, jei pranešimą apie perleidimą gavo ne iš cedento, o iš cesionaro.

Kadangi piniginis reikalavimas yra finansinis turtas, todėl numatyta, kad jo perleidimas bus galiojantis nepriklausomai nuo draudimo, nustatyto skolininko ir cedento sutartyje, jį perleisti¹⁰⁷. Pagal UNIDROIT principus tai taikoma ir nepiniginiam reikalavimui, jei cesionaras nežinojo ir negalėjo žinoti apie draudimą perleisti reikalavimą. Tik šiuo atveju cedentas atsakys skolininkui už draudimo pažeidimą. Be to, nustatyta, kad skolininkas gali reikšti visas pretenzijas bei vykdyti įskaitymus, kuriuos jis gali vykdyti cedentui iki pranešimo apie perleidimą. Cedentui perleidus tą patį reikalavimą kelis kartus, įtvirtintas pirmumo laike principas, kuris reiškia, jog reikalavimo savininku laikomas tas cesionaras, kurio pranešimą skolininkas gavo pirmiau. Europos sutarčių teisės principų nustatytas reikalavimo teisės perleidimo reguliavimas nors ir nėra identiškas UNIDROIT principams, tačiau „...esminių skirtumų tarp šių dokumentų materialinių normų unifikavimo prasme nėra“¹⁰⁸.

2.4. Teisių pirkimo – pardavimo sutarties santykis su faktoringu

Pirkimo – pardavimo santykius reglamentuojančio CK 6.305 straipsnio 4 dalyje nurodoma, jog „šio skyriaus nuostatos taikomos turtinių teisių pirkimui – pardavimui tiek, kiek tai neprieštarauja šių teisių prigimčiai ir esmei“. Pagal CK 6.910 straipsnio 1 dalį, kurioje pateikta faktoringo samprata, „Faktoringo sutartimi viena šalis (finansuotojas) perduoda arba įsipareigoja perduoti kitai šaliai (klientui) pinigus mainais už kliento (kreditoriaus) piniginių reikalavimą, susijusį su prekių pardavimu, darbų atlikimu ar paslaugų teikimu, trečiajam asmeniui (skolininkui), o klientas perleidžia arba įsipareigoja perleisti finansuotojui piniginių reikalavimą skolininkui (finansavimas su sąlyga perleisti piniginių reikalavimą) ir mokėti sutartyje nustatytą atlyginimą. Kaip matome faktoringo santykius reglamentuojančiose normose taip pat minimas turtinės teisės, t .y. piniginių reikalavimo pirkimas, todėl kyla klausimas kuo skiriasi šie du teisės institutai, kad įstatymų leidėjas nusprendė juos reguliuoti atskirai, ar „faktoringo sutartis gali būti sudaryta perdavus piniginių reikalavimą finansuotojui remiantis pirkimą – pardavimą

¹⁰⁷ Skibarkienė, Ž. *Faktoringo santykių teisinis reglamentavimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2005. P. 31-33.

¹⁰⁸ *Ibidem*. P. 34-35.

reglamentuojančiomis normomis¹⁰⁹, ir ar sudarant bei vykdant faktoringo sutartį turi būti taikomos pirkimo – pardavimo sutartį reglamentuojančios nuostatos? Pasak Ž. Skibarkienės „galima rasti daug nuomonių, kai faktoringas laikomas pirkimu – pardavimu, kur piniginio reikalavimo teisės perleidžiama kaip prekė. Juo labiau, kad bendrosios teisės sistemos šalyse (taip pat Vokietijoje, Olandijoje, dažnai atvejai – Prancūzijoje) reikalavimo perleidimas vyksta pirkimo – pardavimo sutarties pagrindu“¹¹⁰.

„Pirkimo – pardavimo sutarties tikslas ir esminis elementas nuosavybės teisės į daiktą, esantį preke perdavimas pirkėjui, o dalykas – pardavėjo veiksmai nukreipti perduoti pirkėjui prekę nuosavybės teise ir pirkėjo atitinkami veiksmai priimant tą prekę nuosavybėn bei sumokant prekės kainą“¹¹¹. Ž. Skibarkienės nuomone, nors faktoringo sutartimi taip pat perduodamas turtas (turtinė piniginio reikalavimo teisė), tačiau faktoringo, kaip savarankiškos sutarties tikslas skiriasi nuo pirkimo – pardavimo, nes faktoringo santykiuose yra akcentuojama finansavimo aspektas (CK 6.901 str. akcentuojamas finansuotojo pareiga už perleidžiamą reikalavimą perduoti pinigus klientui). Todėl reikalavimo teisės perleidimas finansuotojui nėra pagrindinis sutarties tikslas, o tik apmokėjimo už suteiktą finansavimą (skolos grąžinimo) būdas. Faktoringo sutarties tikslas yra piniginių lėšų gavimas iš finansuotojo, klientui įsipareigojant juos grąžinti tuo tikslu perleidžiant finansuotojui piniginį reikalavimą. Be to, pažymėtina, kad reikalavimo perleidimo finansuotojui faktoringo santykiuose negalima laikyti vieninteliu apmokėjimo už suteiktą finansavimą būdu. Tuo atveju, kai yra perleidžiamas būsimas reikalavimas (CK 6.905 straipsnio 1 dalis), teisė į gautinas lėšas dar neegzistuoja, todėl negalima kalbėti ir apie apmokėjimą finansuotojui, o sudarant uždaro (konfidencialaus) faktoringo sutartį, skolininkui nėra pranešama apie reikalavimo perleidimą finansuotojui, skolininkas toliau vykdo savo pinigines prievoles, mokėdamas į kliento banko sąskaitą, o pastarasis įsipareigoja šias lėšas pervesti finansuotojui. Todėl šiuo atveju reikalavimo perleidimas yra tik formalus pobūdžio ir klientas pats grąžina finansuotojui jo paskolintas sumas iš konkretaus šaltinio (gaudamas skolininko mokėjimus). Taip pat sudarius faktoringo su regresu sutartį, klientas lieka įsipareigojęs grąžinti finansuotojo avanso forma klientui išmokėtus pinigus, jei finansuotojas tokio apmokėjimo negaus iš skolininko¹¹².

¹⁰⁹ *Ibidem*. P. 73.

¹¹⁰ Skibarkienė, Ž. *Faktoringo santykių teisinis reglamentavimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2005. P. 74.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² *Ibidem*. P. 74-75.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima sutikti su Ž. Skibarkienės išvada, kad nors ir faktoringo santykius reglamentuojančiose CK normose yra minimas reikalavimo pirkimas, tačiau faktoringo sutarties negalima sudaryti remiantis vien pirkimo – pardavimo sutartį reglamentuojančiomis normomis dėl skirtingo šių sutarčių tikslo bei dalyko. Tačiau pirkimo – pardavimo santykius reglamentuojančios normos šiems santykiams gali būti taikomos subsidiariai, tarkim CK 6.307 straipsnis, kuriame nurodoma, kaip sprendžiami pardavėjo atsakomybės klausimai, kai tai susiję su pirkimo – pardavimo sutarties objekto perdavimu pirkėjui, galėtų būti taikomas faktoringo santykiams sprendžiant kai kuriuos kliento atsakomybės santykius, pavyzdžiui, kai klientas perleidžia finansuotojui negaliojantį reikalavimą ir pan.¹¹³

¹¹³ Skibarkienė, Ž. *Faktoringo santykių teisinis reglamentavimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2005. P. 75.

3. Daiktinės teisės, kaip Teisių pirkimo – pardavimo sutarties dalykas sąlygojantis sudarymo ir vykdymo ypatumus

Turtines teises, kaip jau minėta ankstesnėse darbo dalyse, įstatymų leidėjas skirsto į tris grupes – daiktines, prievolinių ir teises, atsirandančias iš intelektinės veiklos rezultatų (CK 1.112 str.). Tiek daiktinės, tiek prievolinės teisės, liečiančios konkretų turtą, individualizuojasi, kiekviena iš jų gali būti sandorio dalyku¹¹⁴. Tačiau kiekvienos iš šių trijų grupių teisių pirkimas – pardavimas turi savo specifiką. Taigi šioje darbo dalyje ir siekiama išsiaiškinti teisių pirkimo – pardavimo ypatumus, kurie atsiranda perduodant daiktines teises. Tam pirmiausia, reikia išsiaiškinti pačių daiktinių teisių sampratą ir galimybę jas perduoti nuosavybės teise kitam asmeniui neperduodant paties daikto.

3.1. Daiktinių teisių samprata

Civilinės subjektinės teisės imtos klasifikuoti į daiktines ir prievolinių teises atsižvelgiant į Romėnų teisėje skiriamus daiktinius (*actiones in rem*) ir asmeninius (*actiones in personam*) ieškinius. Tokios klasifikacijos pagrindas, subjektinės teisės objektas – jei daiktas, tai bus daiktinė teisė, o jei kito asmens veiksmai – prievolinė teisė. Daiktinę teisę nuo prievolinės skiria ir tai, kad ji laikoma absoliučia, t. y. vieno ar kelių asmenų teisė prieš kitus. Ši jos absoliutų pobūdį nusako sekimo ir pranašumo (pirmumo) teisė.

Romėnų teisėje daiktine teise pirmiausia buvo laikoma nuosavybės teisė, kuri buvo vienintelė „pilna“ daiktinė teisė, be jos, buvo ir ribotos daiktinės teisės, tarnavusios kokiam nors subjektui svetimo daikto atžvilgiu. Šioms teisėms priklausė servitutai, užstatas, o paskutiniame romėnų teisės vystimosi etape prie jų prisidėjo amžina nuoma ir paviršiaus teisė¹¹⁵, dabar žinomas kaip ilgalaikė nuoma ir užstatymo teisė.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir kituose įstatymuose įtvirtinus privačią nuosavybę bei garantavus pagrindines asmens teises ir laisves atsirado būtinumas įtvirtinti daiktinės teisės institutą¹¹⁶. CK 4.20 straipsnis daiktinę teisę apibrėžia kaip absoliučią teisę, kuri pasireiškia teisės turėtojo galimybe įgyvendinti valdymo, naudojimo ir disponavimo teises ar tik kai kurias iš šių teisių. Įstatymų leidėjas daiktines teises

¹¹⁴ Baranauskas E. *Įkeitimo teisinis reguliavimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2002. P. 115.

¹¹⁵ Nekrošius, I.; Nekrošius, V.; Vėlyvis, S. *Romėnų teisė*. Kaunas: Vijusta, 1996. P. 110-118.

¹¹⁶ Vasarienė, S. *Civilinės teisės*. Paskaitų ciklas. Vilnius: Vilniaus valdybos kolegija, 2002. P. 97.

reguliuoja CK ketvirtojoje knygoje, kur pateikia išsamų daiktinių teisių sąrašą. Tai reiškia, kad daiktinių teisių yra tik tiek, kiek jų įvardinta įstatyme. Čia numatytos valdymo, nuosavybės, servituto, uzufrukto, užstatymo, ilgalaikės nuomos, įkeitimo, hipotekos bei turto patikėjimo teisės. Tačiau ne visos šios daiktinės teisės gali būti Teisių pirkimo – pardavimo sutarties dalyku. Jau romėnų teisėje pati nuosavybės teisė, kaip asmens subjektinė teisė, nebuvo traktuojama kaip reikalavimo teisė ir todėl negalėjo būti teisės objektas, nes prie teisės objektų buvo priskiriamos tos asmens teisės, kurios yra prievolės, bet ne daiktinio santykio elementas. Prof. V. Pakalniškio teigimu, dėl šios priežasties Romos teisininkai niekada nesutapatino daiktinės ir prievolių teisės¹¹⁷. Kai kurios daiktinių teisių yra neatsiejamai susijusios su daiktu, todėl jų perdavimas atskirai nuo daikto negalimas, nes tiesiog šių teisių nebūtų įmanoma įgyvendinti¹¹⁸. Pavyzdžiui, servitutas reiškia teisę naudoti svetimą nekilnojamąjį daiktą siekiant užtikrinti daikto, dėl kurio nustatomas servitutas, tinkamą naudojimą. Kadangi servitutas nustatomas būtent tam, kad būtų galima tinkamai naudoti tam tikrą daiktą, tai servituto, kaip daiktinės teisės, atskiras nuo viešpatuojančio daikto perdavimas prieštarautų paties servituto prigimčiai. Todėl šių teisių perdavimas nuosavybės teise vyksta pagal pirkimo – pardavimo sutartį, kuria perduodamas daiktas, o daiktinė teisė seka pas jį. Tai reiškia, kad norint perduoti servituto teisę, reikia perduoti ir patį daiktą, dėl kurio nustatytas servitutas. Tą patį galima pasakyti ir apie nuosavybės teisę. Ji negali būti įgyvendinama atskirai nuo daikto, todėl perduodant nuosavybės teisę į daiktą, perduodamas ir daiktas. Turto patikėjimo teisė taip pat neatskiriama nuo patikėjimo teise valdomo turto. Kalbant apie užstatymo teisės perleidimą, galima svarstyti, pavyzdžiui, ar galimas perleidimas jei užstatymo teisės turėtojas dar nėra pastatęs statinių ar pasodinęs sodinių? Manytina, kad tokios teisės perleidimas nėra sietinas su daiktu perdavimu ir tokiu atveju būtų tik turtinės teisės perdavimas. CK 4.143 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad uzufrukto negalima perduoti kitam asmeniui. Uzufruktas apibrėžiamas, kaip asmens gyvenimo trukmei ar apibrėžtam terminui, kuris negali būti ilgesnis už asmens gyvenimo trukmę, nustatyta teisė naudoti svetimą daiktą ir gauti iš jo vaisius, produkciją ir pajamas (CK 4.141 str. 1 d.). Uzufruktas nustatomas konkrečiam asmeniui, taigi ši teisė yra neatsiejamai susijusi su asmeniu ir todėl visiškai suprantama įstatymo nuostata, kuri neleidžia uzufrukto perleidimo, nes perleidimas prieštarautų šios teisės esmei. Ilgalaikės nuomos atveju, galima atkreipti dėmesį į tai, kad CK 4.168 straipsnio 5 dalyje nustatyta nuomininko teisė

¹¹⁷ Pakalniškis, V. *Daiktai civilinių teisių objektų sistemoje*. Jurisprudencija t. 71(63). Vilnius: 2005. P. 81.

¹¹⁸ Petrauskaitė, D. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Ketvirtoji knyga. Daiktinė teisė. Justitia. Nr. 4 (52). 2004. P. 17.

subnuomoti. Kyla klausimas, ar tai galima laikyti nuomos teisės pardavimu? Manytina, kad ne, nes tai neatitiks perdavimo nuosavybės teise sąlygos. Todėl tai galima suprasti kaip nuomininko nuomos teisės įgyvendinimą. Tačiau atsižvelgiant į CK 4.165 straipsnio 3 dalį, galima daryti išvadą, kad ši daiktinė teisė gali pereiti kitiems asmenims, tame tarpe ir būti parduota.

Anksčiau daug diskusijų keldavo įkeitimo teisės perleidimo klausimai. Šios teisės specifiškumas pasireiškia tuo, kad ji priskiriama tiek prie daiktinių teisių, tiek yra vienas iš prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų. Dėl tokio įkeitimo teisės teisinio pobūdžio, net ir gana išsamiai suregulavus jos perleidimo klausimus CK, jie ir toliau lieka teisininkų diskusijos objektu, o kartu ir praktikoje susiduriama su tam tikromis problemomis. Todėl įkeitimo perleidimo klausimai bus nagrinėjami plačiau, mėginant išsiaiškinti kuo šių teisių pirkimas – pardavimas išsiskiria ir kokias teorines bei praktines problemas kelia.

3.2. Įkeitimo teisių pirkimo – pardavimo ypatumai

Iki 2001 m. liepos 1 d. įkeitimą reglamentavo specialūs įstatymai: Lietuvos Respublikos hipotekos įstatymas ir Lietuvos Respublikos kilnojamojo turto įkeitimo įstatymas¹¹⁹. Įsigaliojus naujam CK minėti įstatymai neteko galios, o įkeitimo klausimai pradėti reguliuoti kodekso ketvirtojoje knygoje „Daiktinė teisė“. CK 4.21 straipsnyje įtvirtinta taisyklė, kad daiktinėms teisėms į nekilnojamuosius daiktus taikomas nekilnojamiems daiktams nustatytas teisinis režimas, o daiktinėms teisėms į kilnojamuosius daiktus – kilnojamiems daiktams nustatytas teisinis režimas, jeigu įstatymas nenustato kitaip. Taigi įstatymų leidėjas, atsižvelgiant į daiktų skirstymą, nustatė skirtingas kilnojamųjų ir nekilnojamųjų daiktų įkeitimo taisykles. CK 4.198 straipsnis įkeitimą apibrėžia, kaip esamo ar būsimo skolinio įsipareigojimo įvykdymą užtikrinantį kilnojamojo daikto ar turtinių teisių įkeitimą, kai įkeitimo objektas perduodamas kreditoriui, trečiajam asmeniui ar paliekamas įkaito davėjui. O hipoteka suprantama, kaip esamo ar būsimo skolinio įsipareigojimo įvykdymą užtikrinantis nekilnojamojo daikto įkeitimas, kai įkeistas daiktas neperduodamas kreditoriui. Ji,

¹¹⁹ Iki 1997 m. įkeitimas, kaip vienas iš prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų, buvo reglamentuojamas 1964 m. CK 198-211 straipsniuose. Pasikeitus visuomeniniams santykiams ir perėjus prie rinkos ekonomikos, atsirado poreikis nustatyti veiksmingesnius kreditorių reikalavimų įvykdymo užtikrinimo būdus. Todėl 1997 m. birželio 10 d. buvo priimtas LR kilnojamojo turto įkeitimo įstatymas, kuriame reglamentuota kilnojamojo turto, kai įkeistas turtas neperduodamas įkaito turėtojui, įkeitimo tvarka, nustatyta privaloma įkeitimo sandorių registracija Hipotekos registre ir supaprastinta išieškojimo iš įkeisto turto procedūra.

priešingai nei kilnojamojo daikto įkeitimo atveju, neatima iš daikto savininko teisės valdyti, naudoti įkeistą daiktą bei juo disponuoti (CK 4.170 str.). Tačiau reikia pastebėti, kad nors ir įstatymų leidėjas hipotekos ir kilnojamojo turto įkeitimo teisinius santykius reguliuoja skirtinguose CK ketvirtosios knygos skyriuose, hipotekai *mutatis mutandis* taikomos bendrosios normos reguliuojančios įkeitimą, nes hipoteka yra viena iš turto įkeitimo rūšių¹²⁰. Todėl darbe nagrinėjant tiek reikalavimo kylančio iš įkeitimo, tiek hipotekos reikalavimo perleidimą, vartojama bendroji įkeitimo sąvoka, o atskirai hipotekos ir įkeitimo sąvokos bus vartojamos tik siekiant pabrėžti dėl jų skirtumų atsiradusius perleidimo ypatumus.

Kaip matyti iš pateiktų įkeitimo apibrėžimų, turto įkeitimu siekiama užtikrinti esamą ar būsimą skolinį įsipareigojimą. Tai reiškia, jog skolininkui neįvykdžius savo įsipareigojimo nustatytu laiku, kreditorius savo reikalavimą galės patenkinti iš įkeisto turto. Vadinasi reikalavimą į įkeistą turtą kreditorius turės tik tada, kai skolininkas neįvykdys prievolės, užtikrintos įkeitimu. Taigi pagrindinė teorinė problema susijusi su šio reikalavimo perleidimu atskirai nuo reikalavimo pagal pagrindinę prievolę. Nes priklausomai nuo tokio reikalavimo galimybės būti savarankišku objektu, kitaip tariant, nuo to, ar įkeitimas susietas su konkrečia prievole ar jis abstraktus galimos skirtingos teisinės pasekmės¹²¹. Todėl pirmiausia būtina nustatyti ar įkeitimas turi būti laikomas įprastu prievolių įvykdymo užtikrinimu ar savarankiška daiktine teise, nepriklausančia nuo pagrindinės prievolės. O tam reikia išnagrinėti įkeitimo, kaip daiktinės teisės ir įkeitimo, kaip vieno iš prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų, požymius¹²².

Visuotinai pripažįstama, kad svarbiausias daiktinės teisės požymis yra absoliutumas. Jis reiškia vieno asmens teisę į daiktą, o visų aplinkinių asmenų pareigą netrukdyti šia teise naudotis ją turinčiam asmeniui, t. y. vienas subjektas aktyvus, o visi kiti pasyvūs¹²³. Tuo ši teisė iš esmės skiriasi nuo santykinės (sąlyginės) prievolinės teisės. Absoliutų daiktinės teisės pobūdį nusako sekimo ir pranašumo (pirmumo) teisė. Būtent šie požymiai būdingi įkeitimui, kaip daiktinei teisei. Sekimo teisė teisinėje literatūroje aiškinama kaip teisė, sekanti paskui daiktą (o ne paskui asmenį), kai įkeisto daikto

¹²⁰ Petrauskaitė, D. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Ketvirtoji knyga. Daiktinė teisė. Justitia. Nr. 3 (51). 2004. P. 12.

¹²¹ Baranauskas, E. *Įkeitimo teisinis reguliavimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2002. P. 117.

¹²² Juodka, R. *Hipotekos reikalavimo perleidimas: teorinės ir praktinės problemos*. Justitia. Nr. 1-2. 2002. P. 8.

¹²³ Vasarienė, S. *Civilinės teisės. Paskaitų ciklas*. Vilnius: Vilniaus valdybos kolegija, 2002. P. 97.

nuosavybė iš vieno asmens pereina kitam¹²⁴. Kad įkeitimui sekimo, kaip daiktinės teisės, požymis yra būdingas galima spręsti iš CK 4.171 straipsnio 9 dalies, 4.172, 4.173 ir 4.207 straipsnių nuostatų. Taigi įkeitimui būdingi absoliučios teisės požymiai, todėl ji gali būti laikoma daiktine teise. Tačiau tik naujajame CK, laikantis vakarietiškos teisės tradicijos, įkeitimas priskirtas prie daiktinių teisių. Iki tol, 1964 m. CK, įkeitimas buvo priskirtas prie prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų kaip ir netesybos, laidavimas, garantija ir rankpinigiai. Todėl galima pritarti nuomonei, kad įkeitimo prigimtis teisiniu požiūriu dvilypė – įkeitimas, kaip daiktinė teisė, yra ir vienas iš patikimiausių bei labiausiai paplitusių prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų¹²⁵. LAT vienoje iš bylų pažymėjo, kad „daiktinės teisės prasme įkeitimas yra daiktinė teisė, kuri eina paskui apsunkintą daiktą. <...> Prievolės įvykdymo užtikrinimo įkeitimui esmė yra ta, kad skolininkui neįvykdžius prievolės kreditoriui atsiranda papildoma turtinio pobūdžio priemonė paveikti skolininką, kad jis pagal įkeisto turto vertę įvykdytų pareigą pats arba tai padarytų už jį tretieji asmenys. Įkeitimas prievolių teisės prasme yra papildoma prievolė pagrindinei prievolei, kurios įvykdymą jis užtikrina“¹²⁶.

Įkeitimą traktuojant kaip prievolių įvykdymo užtikrinimo būdą, galima teigti, kad prievolių įvykdymo užtikrinimas yra įstatymo nustatyta civilinė teisinė priemonė, skatinanti skolininką įvykdyti prievolę kreditoriaus naudai, pagal įstatymą arba susitarimą prie pagrindinės prievolės prijungiant papildomą prievolę. Taigi pagal civilinius įstatymus prievolių santykių dalyviams suteikiama galimybė garantuoti prievolių įvykdymą naudojant specialias papildomas priemones, kurios leidžia kreditoriui reikalauti, kad skolininkas įvykdytų subjektinę pareigą neatsižvelgiant į tai, ar pastarajam buvo padaryti nuostoliai ir ar jis turi turto, kurį leidžiama išieškoti pagal vykdomuosius dokumentus. Tarp kreditoriaus ir asmens, užtikrinančio prievolės įvykdymą, kuris gali būti tiek skolininkas, tiek trečiasis asmuo, užsimezga išvestiniai (akcesoriniai) prievoliniai santykiai. Išvestinei prievolei būdinga tai, kad ji:

- 1) negali atsirasti be pagrindinės prievolės;
- 2) priklauso nuo pagrindinės prievolės ir jos likimas toks pat kaip pagrindinės prievolės;
- 3) baigiasi pasibaigus pagrindinei prievolei, nepaisant jos pasibaigimo priežasties;

¹²⁴ Juodka R. *Hipotekos reikalavimo perleidimas: teorinės ir praktinės problemos*. Justitia. Nr. 1-2. 2002. P. 9.

¹²⁵ *Ibidem*. P. 10.

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje *Antstolių kontora prie Kauno rajono apylinkės teismo v. V. Krikščiukaičio įmonė "Univers"*, Nr. 3K-7-603/2001, kat. 27.6; 31.6; 39.6.2.13; 119.

4) jos pasibaigimas neturi įtakos pagrindinės prievolės galiojimui.

Gali pasirodyti, kad įkeitimas yra tipinė išvestinė prievolė, kuriai būdingi visi paminėti požymiai. Tačiau jis turi savo specifiką, dėl ko įkeitimo negalima laikyti grynai išvestine prievole. Dėl daiktinės teisinės prigimties realinis prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas yra daug savarankiškesnis už analogiškus personalinius prievolių įvykdymo užtikrinimo būdus¹²⁷. Tačiau lyginant hipoteka ir kilnojamojo turto įkeitimą, galima pastebėti, kad akcesorinis įkeitimo pobūdis įstatymuose yra daug aiškiau apibrėžtas nei hipotekos. Pavyzdžiui, CK 4.200 straipsnio 2 dalis nustato, kad įkeitimas yra išvestinė prievolė iš pagrindinės prievolės, o įkaito turėtojo teisės yra išvestinės iš jo, kaip kreditoriaus, teisių. Be to, šių teisių įgyvendinimas priklauso nuo įkeitimu užtikrintos prievolės likimo. CK skyriuje, kuriame reglamentuojami teisiniai hipotekos santykiai, analogiškos nuostatos apie akcesorinį hipotekos pobūdį nėra. Hipotekai nėra būdingas išvestinės teisės požymis – sekimas paskui pagrindinę prievolę, nes perleidus reikalavimo teisę pagal pagrindinę prievolę, hipotekos reikalavimas savaime niekaip negalėtų pereiti naujam kreditoriui. Tai gali įvykti tik perdavus hipotekos lakštą indosamentu ir įregistravus jį centriniame hipotekos registre (CK 4.189 str.). Be to, hipoteka *ipso jure* nepasibaigia įvykdžius pagrindinę prievolę. CK 4.197 straipsnyje pateiktame hipotekos pasibaigimo pagrindų sąrašė nėra nurodytas hipoteka užtikrintos prievolės įvykdymas. Hipotekos pasibaigimas siejamas ne su ja užtikrintos prievolės pasibaigimu, o su hipotekos išregistravimu iš hipotekos registro¹²⁸. Dėl tokio hipotekos dvilypiškumo, kartais kyla abejonių dėl jos akcesoriškumo. Tačiau, reikia pripažinti, kad hipoteka kaip ir kilnojamojo daikto įkeitimas priklauso (nors kartais sąlyginai) nuo pagrindinės prievolės likimo. Taigi iš įkeitimo atsiradęs reikalavimas negali būti perleistas neperleidus reikalavimo pagal pagrindinę prievolę, nes savarankiškai naujam kreditoriui perleistas įkeitimas netektų pagrindo ir negalėtų būti įgyvendinamas. Visa tai galima paaiškinti tuo, kad iš įkeitimo atsiradęs reikalavimas yra susietas su konkrečia prievole, kurios įvykdymą užtikrina daikto savininkas (arba kitas asmuo). Todėl perleidus tik iš įkeitimo kylantį reikalavimą, įkaito davėjas neatsako už tai, kad pirminis kreditorius įvykdys prievolę antriam kreditoriui. Pastarasis galėtų nukreipti išieškojimą į įkeistą turtą tik tuo atveju, jeigu nebus įvykdyta pirmoji prievolė. Suprantama, jog toks

¹²⁷ Vakarų teisės teorijoje prievolių įvykdymo užtikrinimo būdai skirstomi į: 1) realinius (daiktinius) ir 2) personalinius (asmeninius). Realinis prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas suteikia kreditoriui prioritetingą daiktinę teisę į konkrečius skolininko ar trečiojo asmens nuosavybės objektus, kurie tam tikslui specialiai išskiriami iš viso likusio šio asmens turto ir kurie suvaržomi įkeitimo teise.

¹²⁸ Įvykdžius hipoteka užtikrintą prievolę ji nepasibaigia, tai tik suteikia skolininkui teisę reikalauti, kad ji būtų baigta.

savarankiškas reikalavimas negali būti patrauklus civilinės apyvartos objektas, todėl hipotekos reikalavimo perleidimą tikslinga susieti su užtikrinto reikalavimo perleidimu¹²⁹.

Daugiausiai praktinių problemų, susijusių su hipotekos reikalavimo perleidimu, kildavo, kai kreditorius norėdavo perleisti ne visą, o dalį hipotekos reikalavimo. Kadangi anksčiau galiojusiam Hipotekos įstatyme ir senajame CK nebuvo numatyta galimybė perleisti dalį hipotekos reikalavimo, Hipotekos skyriaus teisėjai atsisakydavo įregistruoti dalies hipotekos reikalavimo perleidimą, teigdami, kad tai yra ne dalies hipotekos reikalavimo perleidimas, o hipotekos pakeitimas, įstojant į prievolę naujam kreditoriui. O norint pakeisti hipotekos sandorį, be senojo ir naujojo kreditorių sutikimo, reikėdavo gauti notariškai patvirtintą skolininko sutikimą, kurį duoti skolininkas paprastai atsisakydavo. Šį klausimą išsprendė LAT nurodydamas, kad privatinės teisės reguliuojamiems santykiams būdingas dispozityvumas, todėl šių santykių subjektai savo teises ir pareigas gali nustatyti tarpusavyje susitardami, jeigu tie susitarimai nepažeidžia imperatyvių teisės normų. Kadangi tuo metu galiojantys įstatymai nedraudė perleisti tik dalį reikalavimo teisės, todėl LAT pasakė, jog ją galima perleisti, išskyrus, kai reikalavimo teisė yra nedaloma. Kaip jau išsiaiškinta, hipoteka yra akcesorinė prievolė lyginant su pagrindine prievole, kurios įvykdymą ji užtikrina, todėl perleidus dalį reikalavimo, kilusio iš pagrindinės prievolės, naujam kreditoriui atitinkamai pereina ir teisės, nustatytos prievolės įvykdymui užtikrinti, dalis. Tokiu atveju hipoteka, kaip akcesorinė teisė, išskaidoma. Tai neišvengiamas reikalavimo teisės perleidimo padarinys. Galutinai šį klausimą įstatymų leidėjas išsprendė naujajame CK, 4.189 straipsnyje aiškiai nurodant, kad kreditorius kitam asmeniui gali perleisti tiek visą hipotekos reikalavimą, tiek jo dalį, jeigu tai nedraudžia hipotekos sutartis. Anot E. Baranausko CK 4.189 straipsnio 1 ir 2 dalys konkuruoja tarpusavyje nustatant hipotekos reikalavimo perleidimo subjektus ir perleidėjo atsakomybę, nes šie klausimai skirtingai sprendžiami esant reikalavimo perleidimui (cesijai) ir indosamentui. Cesija yra dvišalis sandoris, taigi perleidęs reikalavimą cesijos būdu pirminis kreditorius atsako naujam kreditoriui už perduoto reikalavimo negaliojimą, bet neatsako už tai, kad skolininkas šio reikalavimo neįvykdo (išskyrus, kai pradinis kreditorius laiduoja naujam kreditoriui už skolininką). Indosamento sąvoka CK nepateikiama, tačiau indosamentu paprastai laikomas perduodamasis įrašas vertybinio popieriaus antroje pusėje arba jo pratąsoje,

¹²⁹ Baranauskas E. *Įkeitimo teisinis reguliavimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2002. P. 122.

patvirtinantis visų teisių pagal vertybinį popierių perdavimą kitam asmeniui¹³⁰. Indosamentui nereikalingas abiejų šalių valios suderinimas, tai yra vienašalis aktas. Indosantas paprastai atsako už tai, kad skolininkas (vertybinio popieriaus emitentas) įvykdytų popieriuje įkūnytą savo įsipareigojimą.

Kalbant apie iš įkeitimo atsiradusios reikalavimo teisės perleidimą, pažymėtina, jog tam, kad jis pereitų, reikalinga atlikti papildomus veiksmus, kurių perleidžiant reikalavimą atsiradusi iš pagrindinės prievolės atlikti nereikia. šis ypatumas yra susijęs su paties įkeitimo specifika. CK 6.104 straipsnio 3 dalis numato, kad jei perduodamos visos reikalavimo teisės, kurios užtikrintos kilnojamojo turto įkeitimu, tai cedentas privalo perduoti ir turimą įkeistą turtą cesionarui. Tačiau manytina, kad įkeistas turtas galėtų likti ir pas cedentą, nes tuomet būtų laikoma, kad įkeitimo objektas perduotas trečiajam asmeniui (CK 4.198 str. 1 d.). Taip pat CK nustato, kad iš registruoto įkeitimo atsiradusi reikalavimo teisė perleidžiama perduodant įkeitimo lakštą indosamentu ir perleidimas registruojamas Hipotekos registre. Analogiška nuostata yra ir hipotekos perleidimo atveju (CK 4.189 ir 4.223 str.). Kadangi įkeitimas yra akcesorinė teisė, taigi kai reikalavimo teisė pagal pagrindinę prievolę pereina naujam kreditoriui, jam pereina ir įkeitimo teisė, todėl tai turi atsispindėti hipotekos lakšte. Priešingu atveju naujasis kreditorius negalėtų įgyvendinti savo reikalavimo teisės, nes užtikrinta prievolė, vykdoma pateikus hipotekos lakštą. Todėl įstatymas numato, kad pradinis kreditorius su naujuoju kreditoriumi privalo imtis priemonių, kad būtų padaryti atitinkami įrašai hipotekos registre (CK 6.104 str. 2d.).

¹³⁰ Tokia indosamento samprata pateikiama LR Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatyme. Valstybės žinios, 1999. Nr. 30-851.

Išvados

Siekiant atskleisti Teisių pirkimo – pardavimo sutarties sudarymo ir vykdymo ypatumus, magistro darbe atliktas tyrimas leidžia daryti šias išvadas:

1) Įstatymų leidėjas atskirai reglamentuodamas Teisių pirkimo – pardavimo sutartį nepateikia jos apibrėžimo, todėl ši sutartis apibrėžiama remiantis bendrąją pirkimo – pardavimo sutarties samprata. Teisių pirkimo – pardavimo sutartimi viena šalis (pardavėjas) įsipareigoja perduoti tam tikrą teisę kitai šaliai (pirkėjui) nuosavybės ar patikėjimo teise, o pirkėjas įsipareigoja priimti šią teisę ir sumokėti už ją nustatytą pinigų sumą (kainą).

2) Teisių pirkimo – pardavimo sutarties sudarymo ir vykdymo ypatumus lemia šio sutarties dalykas, todėl siekiant juos nustatyti, visų pirma reikalinga dalyko specifikos analizė.

Turtinė teisė skiriasi nuo daikto, nes ji nėra materialinė. Teisės negalima paliesti, paimti ir kaip daiktą perduoti kitam asmeniui. Dėl to ji ilgą laiką nebuvo pripažįstama nuosavybės teisės objektu, o jos perleidimas nuo seniausių laikų kėlė įvairių teisinių diskusijų. Manytina, kad dėl šios priežasties ir buvo sumanyta naujam CK Teisių pirkimo – pardavimo sutartį reguliuoti kaip pirkimo – pardavimo sutarties rūšį.

3) Nors CK numato, kad neturtinės teisės, įstatymo numatytais atvejais arba kai tai neprieštarauja šių vertybių prigimčiai bei geros moralės principams ar nėra apribota įstatymų, gali būti perduodamos ar paveldimos, manytina, jog Teisių pirkimo – pardavimo sutarties dalyku gali būti tik turtinės teisės. Tokią išvadą darytina atsižvelgiant į tai, kad neturtinės teisės neturi ekonominio turinio ir yra neatsiejamai susijusios su jų turėtojais, o taip pat į pirkimo – pardavimo sutarties tikslą.

4) Ne visos turtinės teisės gali būti perkamos ir perduodamos. Dauguma daiktinių teisių nors yra turtinės teisės, tačiau jos negali būti Teisių pirkimo – pardavimo sutarties dalyku, nes jų nėra perduoti kartu neperduodant daikto. Jau romėnų teisėje prie teisės objektų buvo priskiriamos tos asmens teisės, kurios yra prievolės, bet ne daiktinio santykio elementas. Tai nereiškia, kad visos prievolės teisės gali būti perduodamos, nes jų perleidimą gali riboti įstatymas arba pačios teisės prigimtis.

5) Turtinė teisė skiriasi nuo daikto nes ji nėra materialinė ir paprastai kyla iš asmenų santykių, egzistavusių dar iki reikalavimo perleidimo santykių. Šie santykiai yra triniai: tarp kreditoriaus ir skolininko bei naujo prievolės dalyvio – naujojo kreditoriaus, kuris ketina pakeisti pirminį kreditorių. Jie kyla dėl reikalavimo teisės, kuri atsiranda iš

pagrindinės prievolės ir yra cesijos dalyku. Perkant bet kokį daiktą, paprastai jis yra pardavėjo nuosavybės teisės objektas ir ši jo teisė nepriklauso nuo jokių kitų asmenų veiksmų. Reikalavimo teisės atveju, ar kreditorius turės galimybę ją įgyvendinti ar ne, priklauso nuo skolininko, kuris yra jam išipareigojęs. Taigi šiuo atveju prievolė tęsiasi, tik joje atsiranda naujas prievolinio teisinio santykio dalyvis – cesionaras. Visa tai ir lemia būtinumą atskirai reglamentuoti asmenų pasikeitimo prievolėje procedūrą ir atsisakymą reikalavimo teisės, nes tam, kad būtų pakeistos šalys prievolėje jos nesugriaunant, būtina naudotis cesijos institutu, o atskiras sutarčių rūšis reglamentuojančios normos turėtų būti taikomos subsidiariai.

6) Tam tikrų teisių perleidimo ypatumai gali būti nustatyti CK ar atskiruose įstatymuose, todėl jų pirkimui – pardavimui bus taikomos specialios normos, o tiems klausimas, kurių jos nereguliuoja taikoma bendrosios pirkimo – pardavimo sutartis reglamentuojančios normos. Be to, atsižvelgiant į tai, jog teisių specifinis pobūdis neleidžia jų perkelti fiziškai kaip daikto, todėl jos perkėlimui iš vieno teisės subjekto kitam turi būti naudojama *cesija*, kuri atliktų tokią „transportinę“ funkciją. Taigi teisių pirkimui – pardavimui taip pat taikomos ir reikalavimo perleidimo tvarką nustatančios taisyklės.

7) Reikalavimo teisės perleidimo sandoriai gali būti atlygintiniai ir neatlygintiniai, vienašaliai ir dvišaliai, kai kada realiniai, o kai kada konsensualiniai, todėl reikalavimo perleidimas nėra reglamentuojamas kaip savarankiška sutartis. Perduodant reikalavimo teisę pagal sutartį, teisės perdavimo pagrindas, kuris sieja cedentą ir cesionarijų, yra sutartis. Tačiau ši sutartis nėra cesija, kaip dažnai manoma, tai sutartis, kurioje vyksta reikalavimų perleidimas – sutartis, sudaranti cesijos esmę. Kadangi praktikoje dažniausiai dokumentas, kuriuo atsisakoma reikalavimo teisės, ir teisės perleidimo aktas yra vienas dokumentas, jie neretai supainiojami. Taigi reikalavimas gali būti perleidžiamas perduodant jį Teisių pirkimo – pardavimo sutartimi, bet kadangi perduodama turtinė teisė, tai dėl jos specifikos turi būti laikomasi reikalavimo perleidimui nustatytų taisyklių.

8) CK normų reglamentuojančių reikalavimo perleidimą ir skolos perkėlimą analizė leidžia daryti išvadą, kad tiek dėl reikalavimo perleidimo, tiek dėl skolos perkėlimo turėtų būti susitarta, o tik po to toks susitarimas gali būti įtvirtintas viena sutartimi. Vien faktas, kad kreditorius yra kartu ir skolininkas, perleidžiant reikalavimą nereiškia, jog kartu perleidžiama ir skola. CK ne tik, kad nenustato įpareigojimo kartu su reikalavimu perleisti ir skolą, bet ir nenumato, kad nesusitarus dėl skolos neperleidimo, ji pereis kaip, kad nustatytas papildomų prievolių perėjimas. Priešingai, įstatymas net gali drausti perkelti skolą. Kartu pažymėtina, kad gali būti tam tikrų atvejų, kai neįmanoma perleisti

reikalavimo neperkeliant skolos, nes tokiu atveju ankstesnis kreditorius, kuris yra ir kreditorius ir skolininkas, negalės įvykdyti savo prievolės kaip skolininkas.

9) Įstatymas nereikalauja informuoti skolininko apie reikalavimo teisės perleidimą, tačiau naujasis kreditorius, neinformuodamas, prisiima galimų tokio neinformavimo negatyvių padarinių riziką, nes šiuo atveju jis turės įrodyti, kad skolininkas žinojo ar negalėjo nežinoti apie perleidimą.

10) Pirkimo – pardavimo sutarties esmė, kad viena šalis (pardavėjas) įsipareigoja perduoti daiktą (prekę) kitai šaliai (pirkėjui) nuosavybės ar patikėjimo teise, todėl kai tas pats reikalavimas perleistas keletui asmenų, svarbus nuosavybės teisės įgijimo momentas. Laikomasi nuostatos, kad kai keletas cesionarų įgyja tą patį reikalavimą, savininkas bus tas asmuo, kuriam reikalavimas buvo perleistas pirmiausiai, nes pagal anksčiau sudarytą perleidimo sutartį, reikalavimas iškrinta iš cedento turto. Tai reiškia jog pardavėjas parduoda jam nepriklausantį daiktą, todėl tokia pirkimo – pardavimo sutartis pagal CK 6.307 straipsnį gali būti pripažinta negaliojančia.

11) Jei prieštaravimą pagrindžianti aplinkybė tampa aktuali po skolininko sužinojimo apie reikalavimo perleidimą, tačiau jau prieš perleidimą tokio prieštaravimo atsiradimo galimybė išplaukė iš konkrečių prievolinių teisinių santykių, tai skolininkas šį atsikirtimą galės panaudoti prieš cesionarą. O kai priešpriešinis reikalavimas turi būti įvykdytas po to, kai skolininkas sužinojo apie perleidimą, tai jį galima įskaityti tik jei jo įvykdymo terminas suėjo anksčiau nei perleisto reikalavimo.

12) Nors ir faktoringo santykius reglamentuojančiose CK normose yra minimas reikalavimo pirkimas, tačiau faktoringo sutarties negalima sudaryti remiantis vien pirkimo – pardavimo sutartį reglamentuojančiomis normomis dėl skirtingo šių sutarčių tikslo bei dalyko. Tačiau pirkimo – pardavimo santykius reglamentuojančios normos šiems santykiams gali būti taikomos subsidiariai.

13) Iš įkeitimo atsiradusios reikalavimo teisės ypatumas tas, kad ji yra akcesorinio pobūdžio, t. y. priklauso nuo pagrindinio reikalavimo, todėl jos pardavimui bendrosios pirkimo – pardavimo bei reikalavimo perleidimo nuostatos taikomos tiek, kiek nereguliuoja specialios taisyklės, nustatytos CK ketvirtojoje knygoje.

Santrauka

Teisių pirkimo – pardavimo sutarties sudarymo ir vykdymo ypatumai

Teisių pirkimas – pardavimas, kaip vienas iš teisių perleidimo būdų, yra reikšmingas civilinei teisinei apyvartai, todėl labai svarbu teisingas šiuos santykius reglamentuojančių normų supratimas. Turtinės teisės yra specifinis civilinių teisių objektas ir ši specifika lemia jų pirkimo – pardavimo ypatumus. Taigi norint suprasti juos, reikalinga tiek pačių teisių, tiek jų perleidimo institutų analizė.

Kadangi Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įstatymo leidėjas įvardindamas Teisių pirkimo – pardavimo sutartį nepateikia jos apibrėžimo, remiantis bendrąją pirkimo – pardavimo sutarties samprata darbe pateikiama Teisių pirkimo – pardavimo sutarties samprata, o atsižvelgiant į sutarčių klasifikavimo kriterijus, išskiriami Teisių pirkimo – pardavimo sutarties bendrieji požymiai. Be to, norint suprasti teisių pardavimo ypatumus, darbe siekiama atskleisti turtinių teisių specifiką, jų teisinę prigimtį, išsiaiškinti kokios teisės gali būti parduodamos ir kokių teisių pardavimą riboja įstatymas. Taip pat apžvelgiamas teisių perleidimo instituto formavimasis ir vystimasis, jo modifikacija prisitaikant prie sparčiai besivystančių ekonominių santykių. O atsižvelgiant į tai, jog Civilinis kodeksas numato ir Teisių pirkimo – pardavimo sutartį, ir reikalavimo perleidimo institutą, kurio nuostatos taikomos turtinių teisių perleidimui (CK 6.110 str.), pamėginta nustatyti šių teisės normų tarpusavio santykį.

Darbe nagrinėjami kai kurie probleminiai teisių perleidimo aspektai, kurie daugiausia yra susiję su skolininko ir cesionaro interesų apsauga. Pateikiama teisės mokslininkų nuomonė šiais klausimais bei analizuojama jau susiklosčiusi teisminė praktika, taip pat išdėstoma darbo autoriaus pozicija.

Summary

Peculiarities about conclusion and execution of agreements on the purchase/sale of rights

Being one of the ways to transfer rights, purchase/sale of rights plays an important role in civil legal circulation; therefore, a proper understanding of rules regulating these relations is necessary. As property rights are specific object of civil rights, such particularity determines characteristics of the purchase/sale thereof. Thus, to understand these characteristics, analysis of the rights in question and transfer hereof has to be made.

Though the Civil Code of the Republic of Lithuania mentions an agreement on the purchase/sale of rights, it does not provide its respective definition. Therefore, referring to general conception of agreement on purchase/sale of rights, a concept of agreement on purchase/sale of rights is presented in the paper; and taking into consideration criteria for classification of agreements, common characteristics of agreement on purchase/sale of rights are distinguished too. Moreover, in order to understand peculiarities about the sale of rights, the author seeks to disclose particularity of property rights and their legal nature as well as to find out which rights could be sold and the sale of which rights is restricted by law. In addition, formation and development of the institute of right transfer and its modification affected by speedily developing economical relations is reviewed. And finally, considering the fact that Civil Code specifies both agreement on purchase/sale of rights and institute of cession transfer the provisions of which are applied to the transfer of property rights (Article 6.110 of Civil Code), possible interrelation between these rules of law is established.

The paper analyses some problematic aspects of transfer of rights which mainly concern protection of debtor and grantee's interests. Also, specialists' of jurisprudence opinion about the said issues is expressed, current judicial practice is analyzed and author's position is presented.

Literatūra

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262;
2. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 54-1832;
3. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 50-1598;
4. Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas. Valstybės žinios, 1999. Nr. 30-851;
5. Lietuvos Respublikos kilnojamojo turto įkeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 60-1400;
6. Lietuvos Respublikos hipotekos įstatymas. Valstybės žinios, 1992, Nr. 31-951.

Specialioji literatūra:

1. AMBRASIENĖ, D. *Asmenų pasikeitimas prievolėje (Kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)* // Jurisprudencija. T. 28(20). 2002. P. 96-104;
2. AMBRASIENĖ, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos Teisės Universiteto Leidybos centras, 2004;
3. BARANAUSKAS, E. *Įkeitimo teisinis reguliavimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2002;
4. BLIUVAITĖ, S. Nekilnojamojo turto pirkimo – pardavimo sutarties sudarymo ir vykdymo ypatumai. *Nekilnojamojo daikto pirkimo – pardavimo sutarčių vykdymo ypatumai* // Justitia. Nr. 3 (61). 2006.
5. DAMBRAUSKIENĖ, G., et al. *Lietuvos teisės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2004;
6. FEDOSIUK, O. *Nuosavybė ir turtas civiliniame ir baudžiamajame kodeksuose* // Jurisprudencija. T. 28(20). 2002. P. 80-87;
7. GIRARD, P. F. *Romėnų teisė II d.* Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto teisės fakulteto leidinys, 1932;
8. JUODKA, R. *Hipotekos reikalavimo perleidimas: teorinės ir praktinės problemos*. Justitia. Nr. 1-2. 2002. P. 8-10;
9. MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė*. Vilnius: Justitia, 1996;
10. MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Vilnius: Justitia, 2003;
11. MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001;
12. MIZARAS, V. Pirkimo – pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse. *Pardavėjo pareigos perduoti daiktą vykdymas ir šios pareigos neįvykdymo ar netinkamo vykdymo teisiniai padariniai* // Justitia. 2003 Nr. 3-4 (45-46), p. 13-23;
13. NEKROŠIUS, I.; NEKROŠIUS, V.; VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*. Kaunas: Vijusta, 1996;
14. PAKALNIŠKIS, V. *Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*. // Jurisprudencija T. 28(20). 2002. P. 69-79;

15. PAKALNIŠKIS, V. *Daiktai civilinių teisių objektų sistemoje* // Jurisprudencija T. 71(63). 2005. P. 76-85;
16. PETRAUSKAITĖ, D. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Ketvirtoji knyga. Daiktinė teisė. Justitia. Nr. 4 (52). 2004. P. 10-20; Nr. 3 (51). P. 12-20;
17. SKIBARKIENĖ, Ž. *Faktoringo santykių teisinis reglamentavimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2005;
18. SŪDŽIUS, V. *Sutartys: principai ir praktika*. Vilnius: Pačiolis, 2001;
19. USONIENĖ, J. *Autorių teisių reguliavimas ir naujasis civilinis kodeksas*. Bendrosios ir specialiosios normos santykis. // Jurisprudencija. T. 28(20). 2002. P. 34-41;
20. VITKEVIČIUS, P. S. *Romėnų privatinės teisės sutartys*. – Mokomasis leidinys. Vilnius: Lietuvos Teisės Universiteto Leidybos centras, 2002;
21. VASARIENĖ, S. *Civilinės teisės*. Paskaitų ciklas. Vilnius: Vilniaus valdybos kolegija, 2002;
22. ZIMMERMANN, R. *The law of obligations: roman foundations of the civilian tradition / Reinhard Zimmermann*. Cape Town: Juta, 1992;
23. ZWEIGERT, K.; KOTZ, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001.

Teisimų sprendimai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529;
2. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. gruodžio 21 d. Teismų praktikos, nagrinėjant bankroto bylas, iškeltas pagal 1997 m. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymą, apibendrinimo apžvalga. Teismų praktika. 2002. Nr. 16;
3. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje AB "Lietuvos žemės ūkio bankas" v. AB "Šėtos sūrinė" ir kt., Nr. 3K-3-545/2000, kat. 14;
4. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje *Antstolių kontora prie Kauno rajono apylinkės teismo v. V. Krikščiukaičio įmonė "Univers"*, Nr. 3K-7-603/2001, kat. 27.6; 31.6; 39.6.2.13; 119;
5. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje UAB "Santehnika" v. Kauno miesto valdyba, Nr. 3K-3-882/2002, kat. 33; 47.3;
6. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje *IĮ R.Lisausko firma v. AB "Daisotra"*, Nr. 3K-3-1255/2002, kat. 33; 67;
7. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje *LUAB korporacija Lietverklas v. E.Grakauskas*, Nr. 3K-3-113/2003, kat. 15.2.1.1; 15.2.2.8; 21.2.2.1; 21.6; 22.1; 41; 94.1; 103;

8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Vingio kino teatras" v. UAB "EIKA"* Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5; 42.6; 52.3;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Dicsa Baltic" v. UAB "Panevėžio balsas"*, Nr. 3K-3-420/2005, kat. 37;35.6.1;
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje *AB "SEB Vilniaus bankas" v. AB "Ekinėta"*, Nr. 3K-3-583/2005, kat.126.5;37.